

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

В.о. Завідувача кафедри

_____ Р.О. Максимович

«_____» _____ 2023 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

Тема: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНА
ЦІННІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Виконавець: Теплюк Валерія Валеріївна

Науковий керівник: д.ю.н. професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Наталія Богданівна Мушак

Нормоконтролер: викладач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Головатенко Марина Юріївна

Київ, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРИНЦИПИ І ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	7
1.1. Становлення основоположних цінностей Європейського Союзу.....	7
1.2. Класифікація основоположних цінностей Європейського Союзу....	14
1.3. Інституційний механізм Європейського Союзу у сфері забезпечення прав людини.....	17
РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ І ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЦІННІСТЬ ЄС.....	27
2.1. Формування системи захисту прав людини в Європейському Союзі.....	27
2.2. Джерела правового регулювання захисту прав людини в Європейському Союзі.....	31
2.3. Роль Суду ЄС у процесі формування системи захисту прав людини в Європейському Союзі.....	39
РОЗДІЛ 3. СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	46
3.1. Захист прав людини в рамках Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом.....	46
3.2. Вплив принципів і цінностей Європейського Союзу у сфері захисту прав людини на законодавство України.....	52
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

Актуальність обраної теми дослідження - питання захисту прав людини є невід'ємною складовою сучасного світового порядку і глобального розвитку. Забезпечення прав людини та їх захист є основоположною цінністю Європейського Союзу (ЄС) і має важливе значення для підтримання демократії, правової держави та гармонійного розвитку суспільства. В сучасному світі, де спостерігається зростання викликів та загроз правам людини, особливо важливо вивчати механізми та інструменти, які використовуються для забезпечення цих прав.

Перелік вчених, які досліджували дану проблему При написанні дипломної роботи були використані праці та ідеї видатних українських та зарубіжних вчених, що досліджували проблему захисту прав людини. Серед них можна відзначити О.Г. Мельника, В.І. Муравйова, М.О. Саракуцу, М.О. Квасницьку, Я.Коваленко, І. Шубіну, П. Акальського М. Дженіса М, Р. Кея Е. Бредлі та К. Вельцеля.

Тема дослідження є актуальною з кількох аспектів. По-перше, захист прав людини є однією з головних пріоритетних цінностей Європейського Союзу, який має значний вплив на політику та правову систему держав-членів. Розуміння принципів та цінностей, які лежать в основі ЄС, дозволяє краще зрозуміти сутність та механізми захисту прав людини в європейському контексті.

По-друге, Україна, як країна, що прагне до інтеграції з Європейським Союзом, активно співпрацює з ЄС у сфері захисту прав людини. Вивчення цієї співпраці та впливу принципів і цінностей ЄС на законодавство України у сфері прав людини є важливим для подальшого розвитку нашої країни та її гармонійного впровадження європейських стандартів.

По-третє, в контексті швидкого розвитку суспільства та появи нових викликів для прав людини, важливо провести комплексний аналіз системи

захисту прав людини в ЄС та вивчити його релевантність для сучасного світу.

Додатково до вищезазначених аргументів, актуальність обраної теми також підкреслюється недостатністю досліджень забезпечення прав людини в контексті Європейського Союзу з боку українських вчених. Україна як країна, що прагне до зміцнення своїх стосунків з Європейським Союзом, повинна більше уваги приділяти аналізу та вивченню механізмів захисту прав людини, що існують у ЄС.

Обмежене число українських вчених, які досліджують дану проблему, вказує на потребу у нових дослідженнях та аналізі правових та інституційних аспектів захисту прав людини у Європейському Союзі. Це відкриває широкий простір для нових досліджень та внесення вагомого внеску українських вчених у розвиток та поглиблення знань з цієї актуальної теми.

Таким чином, дослідження проблеми забезпечення прав людини як основоположної цінності Європейського Союзу має велике значення для розширення наукового дискурсу в Україні та заповнення прогалін у вивченні даної проблематики з урахуванням специфіки європейського контексту.

Очікується, що результати дослідження дозволять зрозуміти принципи та цінності, які лежать в основі Європейського Союзу та його системи захисту прав людини. Також, робота дозволить проаналізувати співпрацю України з ЄС у сфері захисту прав людини та визначити перспективи подальшого розвитку цієї співпраці. Крім того, дипломна робота внесе свій внесок у наукове дослідження захисту прав людини в контексті сучасних викликів та загроз, що стоять перед суспільством.

Результати дослідження можуть бути корисними для вдосконалення законодавства України у сфері захисту прав людини, а також для формування ефективної політики у цій галузі. Вивчення досвіду Європейського Союзу та його системи захисту прав людини може стати основою для впровадження кращих практик та стандартів українським законодавством та діяльністю державних органів.

Отже, дана дипломна робота є актуальною і має велике значення для розуміння ролі та значення захисту прав людини в Європейському Союзі та співпраці України з ЄС у цій сфері.

Метою дипломної роботи є дослідження захисту прав людини як основоположної цінності ЄС. Відповідно до визначеної мети в дипломній роботі були поставлені такі **завдання**:

- розглянути становлення основоположних цінностей ЄС.
- висвітлити формування системи захисту прав людини в ЄС
- проаналізувати роль Суду ЄС у процесі формування системи захисту прав людини в ЄС
- дослідити захист прав людини в рамках Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС
- розкрити вплив принципів і цінностей Європейського Союзу у сфері захисту прав людини на законодавство України

Об'єктом дослідження є система захисту прав людини в Європейському Союзі, зокрема принципи, цінності та інституційний механізм, які забезпечують цей захист.

Предметом дослідження є процес європейської інтеграції та його вплив на захист прав людини як основоположної цінності ЄС. Також, предметом дослідження є співпраця України з ЄС у сфері захисту прав людини та вплив принципів і цінностей ЄС на законодавство України у цій сфері.

Методи дослідження В ході кваліфікаційного дослідження були використані такі **методи** наукового пізнання, як вивчення теоретичної та історичної бази досліджуваної теми, збір і аналіз емпіричних даних. Також використовується комплекс загальнонаукових методів: аналіз і синтез (визначення основних понять дослідження), діалектика (встановлення передумов для використання ядерної зброї), порівняння (для вивчення ядерного потенціалу різних зарубіжних країн) та загальні методи (робити висновки).

Апробація результатів дослідження. Окремі наукові результати дослідження були апробовані та опубліковані у межах наступних науково-практичних конференцій:

Становлення основоположних цінностей Європейського Союзу(XVI Міжнародна науково-технічна конференція «ABIA-2023», 18-20 .04ю 2023 ,НАУ);

Human rights protection within the framework of the Association Agreement between Ukraine and the European Union (Міжнародна науково-практична конференція «Економіка, фінанси, облік, менеджмент і право в Україні та світі» 23.05.2023 р. м. Ізмаїл, Україна).

Структура та обсяг дипломної роботи обумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, якими охоплюються вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (74 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи –73 сторінки, у тому числі список використаних джерел – 9 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПРИНЦИПИ І ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. Становлення основоположних цінностей Європейського Союзу

Європа базується на принципах свободи та демократії, які сформувалися під час Просвітництва та були оголошені під час Французької революції у 1789 році. Ці цінності закріплені в Хартії прав людини Ради Європи та Хартії Європейського Союзу як основні права людини.

Ідея об'єднання європейських країн має глибокі історичні корені. Вже в XIV столітті два трактати, написані П'єром Дюбуа і Данте Аліг'єрі, висловили думку про необхідність створення єдиного європейського християнського державного утворення. Протягом історії видатні філософи, письменники та політичні діячі, такі як М. Сьоллі, І. Бентам, В. Пейн, І. Кант, Ж.-Ж. Руссо та В. Гюго, намагалися обґрунтувати та здійснити інтеграцію Європи на різних засадах та у різних формах. Ці спроби були посилені зовнішніми загрозами, релігійними, ідеологічними та геополітичними протистояннями, а також економічною конкуренцією. Однак, лише в другій половині XX століття ці зусилля набули реальних результатів, перетворившись спочатку на створення Європейських Співтовариств, а потім - Європейського Союзу, який унікальний у своєму роді організацією наднаціонального характеру. Основоположним принципом євроінтеграції стали європейські цінності, що сформувалися у межах європейської цивілізації. Ці цінності стали основою європейської ідентичності, дозволяючи тим, хто їх поділяє, вважати себе не лише громадянами певної країни, але й європейцями, які пишаються своєю європейськістю.

Європейський Союз є співтовариством цінностей, і ця тема завжди залишатиметься актуальною для цього великого об'єднання держав. Лісабонський договір включає багато нововведень, але одним із

найважливіших досягнень є введення нової правової категорії - категорії цінностей. Перед прийняттям договору, цінності згадувалися лише в доктрині, але після прийняття Лісабонського договору отримали законний вираз. Використання саме терміну "цінності" у новому Договорі про Європейський Союз було зроблено з метою наголосити на важливості цих принципів[73, С-367-372].

Згідно з дослідженням "Oshri, Sheaffer та Shenhav (Citation2016)", з кожним роком членства в ЄС, підтримка демократичних цінностей стабільно зростає серед громадян країн ЄС, що свідчить про успішну соціалізацію цих цінностей Є.[21]. П. Акалійський та Вельцель також дослідили, що з кінця Холодної війни країни-члени ЄС надають все більший акцент на емансипаторні цінності, які частково співпадають з ключовими цінностями, що пропагує ЄС, особливо тими, які стосуються індивідуальної свободи та гендерної рівності, а ще виявили зростаючу підтримку особистої свободи та розподілу, але не космополітизму.

Основними цілями Європейського Союзу в межах його кордонів є:

— Сприяти миру, цінностям і добробуту громадян, а також пропагувати свободу, безпеку та справедливість, забезпечуючи відсутність внутрішніх кордонів та приймаючи заходи на зовнішніх кордонах для регулювання притулку, імміграції, а також запобігання й боротьби зі злочинністю.

— Створення внутрішнього ринку, що сприяє вільному руху товарів, послуг, капіталу та праці між країнами-членами.

— Досягнення сталого розвитку на основі збалансованого економічного зростання, цінової стабільності та високо конкурентоспроможної ринкової економіки, забезпечуючи повну зайнятість та соціальний прогрес.

— Захист та покращення якості навколишнього середовища, включаючи прийняття заходів для боротьби зі зміною клімату та збереження природних ресурсів.

— Підтримка науково-технічного прогресу та інновацій, сприяння науковим дослідженням та розвитку нових технологій.

— Боротьба з соціальною ізоляцією та дискримінацією, підтримка соціальної справедливості та захисту прав людей, рівноправності між чоловіками та жінками, а також захисту прав дитини.

— Зміцнення економічної, соціальної та територіальної єдності та солідарності між країнами-членами ЄС.

— Збереження та підтримка багатого культурного та мовного розмаїття країн-членів [3].

Цінності грають ключову роль у функціонуванні Європейського Союзу, що підтверджується потребою їх "втілення в життя" країнами, які бажають приєднатися до Союзу. Україна, яка вибрала шлях євроінтеграції, свідомо і природно обрала цінності ЄС як стратегічний курс свого розвитку. Ці цінності відображені в Угоді про асоціацію з ЄС, яка набула чинності у 2017 році[64].

Європейський Союз вважається "спільнотою цінностей", і це визначення не є новим. У 2012 році ЄС був нагороджений Нобелівською премією миру за свій успішний внесок у просування цінностей, таких як мир, примирення, демократія та права людини, що свідчить про важливу роль цих цінностей у функціонуванні Союзу та необхідність їх реалізації державами, що прагнуть приєднатися до нього[3].

Сам ЄС встановлює відповідні цінності для себе в статті 2 Лісабонського договору, де зазначається, що Союз ґрунтується на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, включаючи права осіб, які належать до меншин.[26]. Ці цінності є спільними для держав-членів і передбачають плюралізм, недискримінацію, толерантність, справедливість, солідарність і рівність між жінками та чоловіками.

Проте формування основних цінностей Європейського Союзу було довгим та складним процесом. Цінності європейської політики залишаються

основою сучасності, і серед них особливе місце посідають фундаментальні права та свободи людини. Ці принципи були сформульовані ще в епоху Європейського Просвітництва завдяки зусиллям видатних мислителів, таких як Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант[20]. Серед цих прав варто згадати "природні, невідчужувані" права та свободи людини, такі як право на життя, право на власність та право на свободу совісті, які відображають важливі цінності, на яких ґрунтується європейська спільнота.

Україна та ЄС мають спільні європейські цінності, які об'єднують вільні народи світу. Ці цінності включають принципи демократії, верховенства права, поваги до міжнародного права та прав людини, захисту прав національних меншин і гендерної рівності. Україна вживає вагомі заходи для практичної реалізації цих спільних цінностей та поліпшення ситуації з дотриманням прав людини.

Україна активно працює над посиленням поваги до прав людини, громадянських і основних свобод відповідно до міжнародних стандартів і зобов'язань. Наша держава також приділяє велику увагу протидії расизму, ксенофобії, антисемітизму та дискримінації відносно спільноти ЛГБТКІ+. В Україні вживаються заходи для посилення відповідальності за насильство проти будь-якої особи, незалежно від її статі, раси, етнічної приналежності, релігії, сексуальної орієнтації або політичних поглядів, включаючи введення відповідного законодавства [52].

Ідеї європейської інтеграції виникли після Другої світової війни, коли стало очевидним, що традиційні форми національної влади та суверенітету не забезпечують миру та стабільності в Європі. Початок європейського співробітництва відбувся у 1950-х роках зі створенням Європейської вугільної та сталевий спільноти.

Заснування Ради Європи в 1949 році стало першим кроком у напрямку об'єднання спільних цінностей різних країн Європи та їх інтеграції, виходячи за межі Західної Європи. Метою цієї організації було об'єднання

європейських країн для забезпечення та втілення спільних ідеалів та принципів, що є спільним надбанням цих країн.

Умовою вступу до Ради Європи стало визнання прав і свобод громадян у країнах-членах, що означало визнання основних європейських цінностей. У 1995 році до Ради Європи приєдналась Україна, і наразі вона налічує 46 членів, серед яких є країни (наприклад, Туреччина або Вірменія), які географічно не входять до європейського простору, але заявляють про свою підтримку європейських цінностей[26].

Маастрихтський договір, укладений у 1992 році, визначив впровадження єдиної валюти, створив фінансові організації Європи і встановив шляхи подальшої інтеграції та критерії членства в Європейському Союзі. Ці дії були засновані на високих цінностях, що були відображені як критерії членства в ЄС. Згідно з Договором про заснування Європейської Спільноти, "будь-яка європейська держава, яка дотримується демократичних принципів, принципів свободи, демократії, поваги до прав людини і принципу правової держави" має право стати членом Європейського Союзу [32]. У 1997 році було прийнято Амстердамський договір, який додатково встановив принципи соціальної справедливості та захисту прав меншин.

Таким чином, вперше було офіційно встановлено ієрархію цінностей, що допомагає ЄС наближатись до глобальних цілей, викладених у Договорі про Європейський Союз, таких як збереження миру, гідності та добробуту народів. Відданість цим цінностям є обов'язковою як для самого Союзу, так і для кожної окремої держави-члена. Цінності ЄС виступають як незаперечна умова для держав, які бажають приєднатися до Європейського Союзу. Неврахування цих цінностей може призвести до застосування санкцій, таких як призупинення певних прав, пов'язаних з членством в ЄС, до країни-порушника.

Основні цінності ЄС були закріплені в Договорі про Європейський Союз (ДЄСС), який був укладений у Маастрихті в 1992 році, а також внесені до нього Лісабонською угодою, яка була прийнята в 2007 році.

Договір про Європейський Союз встановлює основоположні цінності, на яких ґрунтується ЄС. Ці цінності визначаються в різних документах та принципах Європейського Союзу. Найбільш важливі основоположні цінності ЄС можна перелічити наступним чином:

— Демократія: ЄС базується на принципах демократії, що включають рівність, свободу вибору та розподіл влади між учасниками.

— Рівність: ЄС прагне до рівності всіх своїх громадян перед законом та у використанні прав і можливостей.

— Свобода: ЄС гарантує свободу людини, включаючи свободу виразу, релігії, думки, збору, об'єднання та переміщення в межах Європейського Союзу.

— Толерантність: ЄС підтримує толерантну та відкриту суспільну атмосферу, де поважаються різноманітність, культурна спадщина та права меншин.

— Права людини: ЄС захищає та сприяє дотриманню прав людини, включаючи права на життя, свободу, безпеку, приватність, презумпцію невинуватості та справедливий суд.

— Правова держава: ЄС заснований на принципі правової держави, що передбачає владу закону, незалежність судів, додержання правових норм та рівноправність перед законом.

— Мир: ЄС сприяє забезпеченню миру, безпеки та стабільності в Європі та на світовій арені. Ці основоположні цінності визначають спільні цілі та принципи, які об'єднують країни-члени ЄС та формують основу їхньої співпраці та розвитку[32].

Ці принципи були додатково розширені у Лісабонському договорі статтею 3[28], де зазначається, що взаємні відносини між державами-членами базуються на принципах демократії, рівності, взаємної допомоги, взаємної поваги та поваги до прав людини. Лісабонський договір не визначає конкретний зміст основних цінностей ЄС і не згадує конкретні інституції ЄС,

які могли б їх тлумачити. Однак, більш детальне визначення цих цінностей було закріплене у Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу, яка має такий же юридичний статус, як і договори ЄС.

Отже, можна сказати, що Лісабонський договір і Хартія фундаментальних прав Європейського Союзу є двома окремими документами, які взаємодіють та доповнюють один одного.

Прийняття "Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу" Європейським парламентом у 2007 році вважається важливим кроком у формуванні ціннісних принципів Європейського Союзу. Це було необхідно для визначення спільних цінностей нового політичного утворення та гарантування основних прав громадян в рамках законодавства та інституцій ЄС. "Хартія" визначає права та свободи громадян ЄС як цінності всіх країн-членів Євросоюзу, на яких ґрунтується діяльність інститутів ЄС. Загалом, у 54 статтях "Хартії", поділених на 6 розділів ("Гідність", "Свободи", "Рівність", "Солідарність", "Права громадян" та "Юстиція"), відтворюються фундаментальні європейські цінності[4].

Отже, фундаментальні цінності Європейського Союзу є основними принципами, що лежать в основі правової бази та політики ЄС. Ці цінності закріплені в Договорі про Європейський Союз і включають повагу до гідності людини, свободу, демократію, рівність, верховенство права та повагу до прав людини [32]. Основна мета цих цінностей полягає в забезпеченні всім громадянам ЄС певних прав та захисту, незалежно від їх національності, статі, раси або релігії. Фундаментальні цінності є основою демократичної системи ЄС і мають важливе значення для підтримки миру, стабільності та процвітання в Європі. Вони також допомагають ЄС виконувати свою глобальну роль як захисника прав людини та демократичних цінностей.

Таким чином, фундаментальні цінності Європейського Союзу спрямовані на створення суспільства, яке поважає та захищає особисті права

та свободи всіх своїх громадян, одночасно сприяючи солідарності та співпраці між державами-членами.

1.2. Класифікація основоположних цінностей Європейського Союзу

За своєю значимістю та масштабами застосування принципи, що закріплюються в установчих актах, можна поділити на принципи загального та спеціального характеру. Пов'язано це з різноманітністю сфер застосування та специфікою самих принципів. Перші мають, зазвичай, універсальний характер. Такі, наприклад, принципи, сформульовані у Преамбулі ДЕС, у ст. 5 ДЕС, у Хартії основних прав. Сюди можна віднести трансцендентні встановлення, сформульовані у вигляді постанов установчих договорів, та інших[5].

До принципів спеціального характеру чи призначення належать ті, які стосуються строго певної сфери чи реалізація яких пов'язані з специфічною процедурою прийняття актів та його застосування. Такими є, наприклад, принципи іноземної політики, що поширюються на всі сфери зовнішніх відносин ЄС), кваліфікаційні принципи права ЄС та принципи судочинства. До конкретних принципів, схожих з горизонтальними нормами, можна віднести принцип лояльного співробітництва, принцип відкритості, принцип солідарності та інших.

У різні роки як загальні принципи Судом, зокрема, було проголошено:

- обов'язковість дотримання основних прав особистості та самі ці права (наприклад, дотримання права власності як загальний принцип права Співтовариства);

— процесуальні права та гарантії стосовно справ, що розглядаються наднаціональними інститутами (наприклад, при накладенні Комісією штрафів на підприємства, що порушують законодавство ЄС про конкуренцію): право на захист, конфіденційність спілкування з адвокатом, право бути заслуханим та ін.;

— принцип правової визначеності, або правової безпеки (англ. legal certainty; франц. sécurité juridique), згідно з яким законодавство ЄС має бути ясним та передбачуваним для всіх суб'єктів. Цей принцип, зокрема, не дозволяє надавати зворотної сили заходам, що погіршують становище осіб порівняно з чинним правовим регулюванням [7].

Розглянемо деякі з названих вище принципів дещо докладніше. Почнемо з принципів, викладених у Преамбулі. Преамбула певною мірою відтворюючи пункт 1 ст. 6 Договору про Європейський Союз підтверджує відданість ЄС принципам свободи, демократії, дотримання прав людини та основних свобод, принципам правової держави (абзац 3 Преамбули ДЕС)[32].

По-перше, введення в реформований ДЕС спеціального розділу II, що містить положення, що стосуються демократичних принципів (ст. 9–12), і, по-друге, надання нового статусу Хартії основних прав та свобод[4].

В основу функціонування ЄС є принципи представницької демократії. Вони становлять перший найважливіший напрямок демократії. Воно реалізується насамперед шляхом участі громадян у обранні Європарламенту та залучення громадян до законодавчого процесу. ДЕС наголошує, що всі рішення будуть або повинні прийматися максимально наближено до громадян і, можливо, більш відкрито. У зв'язку з цим звертає на себе увагу, що навіть засідання Ради в тих випадках, коли вона збирається як законодавчий орган, будуть мати публічний і максимально відкритий характер. Проголошується, що на основі непрямого представництва формуватиметься Європейська рада та Рада ЄС.[40]. У свою чергу, інститути ЄС зобов'язані підтримувати постійний діалог з громадянами ЄС та їх організаціями.

Важливим інструментом можливого впливу громадян на функціонування ЄС може стати інституція народної законодавчої ініціативи.

Принцип наділення компетенцією має особливо важливе значення. Показово, що він фіксується не лише в окремій статті ДЕС. Він неодноразово

згадується на всьому протязі ДЕС та ДФЕС, де це лише доречно та можливо (іноді навіть якщо це не зовсім необхідно та виглядає як нагадування). Сутність цього принципу полягає у передачі державами, які об'єдналися в Союз, певній і суворо фіксованій частині своїх прав та прерогатив Європейському Союзу [28]. Обсяг та характер переданих повноважень закріплюються в установчих актах. Їх конкретизації служать постанови, що визначають сферу ведення та компетенцію ЄС (виняткова, змішана, компетенція підтримки та ін).

Компетенція, що набуває, повинна служити досягненню спільних цілей, що стоять перед об'єднанням і зафіксованих в установчих актах. Будь-яка діяльність ЄС не повинна виходити за межі компетенції, якою Союз наділений.

Певною мірою відхід абсолютного значення цього принципу пов'язані з дією ст. 3 ДФЕС [32]. Ця стаття встановлює, що в особливих випадках рішення може прийматися Радою на основі спеціальної процедури з питання, яке прямо не передбачене Договорами, але необхідне для здійснення цілей ЄС. Однак вона трактується не як засіб збільшення компетенції, а як додатковий засіб її реалізації. Будь-яка компетенція, не передана ЄС, залишається у віданні держав-членів. У випадку, якщо Союз відмовився від використання тих або інших повноважень, вони знову повертаються до держав-членів.

Таким чином, принципи, які закріплюються в установчих актах Європейського Союзу, мають велику значимість і визначають основи функціонування Союзу. Вони можуть бути загального характеру, виражаючи універсальні цінності, або спеціального характеру, орієнтовані на конкретні сфери або процедури. Розуміння та використання цих принципів є важливим для забезпечення прав людини, розвитку європейської інтеграції та успішного функціонування Європейського Союзу.

1.3. Інституційний механізм Європейського Союзу у сфері забезпечення прав людини

Європейський Союз покладається на спільні цінності та принципи, які є основою для розвитку інтеграції та співпраці між членами. Ці цінності включають демократію, правову державу, свободу, рівність, толерантність та людські права. ЄС має механізми для захисту цих цінностей, що дозволяє приймати заходи, якщо вони порушуються в одній з член-держав [3]. Ці заходи можуть включати призупинення певних прав, що випливають з ЄС Договору та Договору про Європейське Співтовариство, але при цьому не повинні порушуватися права та обов'язки фізичних та юридичних осіб. Ці механізми показують, що цінності та принципи, на яких ґрунтується ЄС, не тільки декларуються, але й захищаються та реалізуються в практичних діях.

Неможливо говорити про ефективність забезпечення та захисту прав людини без механізмів їх реалізації на інституційному рівні. Характерною рисою інституційного механізму Євросоюзу є те, що кожен елемент цього інституту тією чи іншою мірою приділяє увагу питанням захисту прав людини.

Для докладнішого вивчення даної теми варто звернути увагу на працю М.О. Саракуци про інституційні гарантії прав людини в ЄС. У цій роботі він правильно зауважує, що забезпечення дотримання і захисту прав людини є невід'ємною складовою міжнародного співробітництва в сучасній епохі, незалежно від того, в якій сфері це здійснюється. Особливо близькою взаємодія, яка є характерною для інтеграційних міжнародних організацій, може призвести до створення відокремленої системи захисту прав людини. Це добре підтверджується прикладом ЄС, де принцип дотримання прав людини є основним у функціонуванні його інститутів та органів. [61, С-80-82].

Органи захисту прав в Європейському Союзі можна поділити за наступними критеріями:

Залежно від мети утворення:

— спеціалізовані інститути з захисту прав особи: Агентство основних прав Європейського Союзу, Омбудсмен Європейського Союзу;

— органи загальної компетенції: Комісія ЄС, Рада ЄС.

За суб'єктом, який може звернутися до інституту для захисту права:

— омбудсмен Європейського Союзу (звернення окремих осіб);

— Агентство основних прав Європейського Союзу (звернення лише органів Європейського Союзу);

— Рада ЄС (звернення лише країн-учасниць Європейського Союзу)[40].

Рада ЄС - це головний інститут Євросоюзу, на який покладено прийняття рішень, зокрема у сфері прав людини. Так, Радою було прийнято низку документів з окремих аспектів європейського громадянства, заснування певних специфічних органів у галузі прав людини[26].

Стаття 7 ДЄС наділяє Раду повноваженнями вживати заходів проти держав-членів, які порушують принцип поваги до прав людини, закріплений у статті 2.[32]. У випадку, якщо третина держав-членів, Європейський парламент або Комісія обґрунтовано запропонують це, Рада може прийняти рішення про існування чітко встановленої небезпеки серйозного порушення державою-членом зазначеного принципу, і, за наявності згоди Європарламенту, передати певні рекомендації державі. Перед прийняттям цього рішення Рада звертається до відповідної держави-члена для висловлення її позиції, а також може звернутися до незалежних експертів з проханням надати звіт про ситуацію у відповідній державі-члені в межах розумного проміжку часу. Крім того, Рада регулярно перевіряє підстави, на яких було прийнято таке рішення[2].

Щодо Європарламенту, важливо зазначити, що він активно залучений до розробки, впровадження та оцінки заходів ЄС у сфері прав людини. Це досягається шляхом прийняття резолюцій, підготовки доповідей,

направлення місій до третіх держав та участі в заходах, присвячених правам людини.

У межах Європарламенту функціонує Підкомітет з прав людини, який є центром обговорення широкого спектру питань, пов'язаних з правами людини, у парламентському контексті. Підкомітет вносить парламентські ініціативи в галузі прав людини та створює постійний форум для дискусій з іншими інституціями ЄС, Спеціальними доповідачами ООН, Радою Європи, представниками урядів, правозахисниками та неурядовими організаціями (НГО) з приводу стану дотримання прав людини та розвитку демократії в третіх країнах[2].

Агентство з фундаментальних прав ЄС (далі - АФП) є органом, який має спеціальні повноваження і прямо спрямовує свої зусилля на підвищення рівня захисту прав людини в ЄС. Основна мета АФП - надання допомоги інститутам ЄС та країнам-учасникам у прийнятті рішень та розвитку необхідних функцій, що забезпечують захист фундаментальних прав особи[12].

Іншими словами, Агентство з фундаментальних прав ЄС координує та інформує, але не може розглядати особисті звернення або ухвалювати рішення, які потім мають бути обов'язково виконані. АФП займає важливе місце у створенні нормативної бази, що поєднує основні принципи прав людини та забезпечує злагоджений механізм захисту прав особи в межах ЄС.

Щороку Правління Агентства з фундаментальних прав ЄС ухвалює робочу програму, схвалює звіти та призначає та звільняє директора Агентства та учасників Наукового комітету. Правління діє згідно зі "Правилами процедури Агентства з фундаментальних прав Європейського Союзу" та ухвалює рішення простою більшістю голосів на пленумах, які відбуваються двічі на рік, а також можуть бути скликані позачергово[40].

Виконавче бюро складається з голови та віце-голови Правління, двох учасників виконавчого органу та делегата Комісії ЄС, а також може брати

участь делегат, обраний Радою ЄС. Виконавче бюро допомагає Правлінню у розробці проєктів рішень та директору у виконанні службових обов'язків.

Директор Агентства з фундаментальних прав ЄС відповідає за виконання покладених на Агентство функцій та працевлаштування персоналу. Він обирається Правлінням з урахуванням його персональних відзнак, знань у сфері фундаментальних прав, адміністративних та управлінських здібностей. Науковий комітет є гарантом належного виконання завдань Агентства з фундаментальних прав ЄС і повинен бути включений в підготовку проєктів більшості актів, що стосуються компетенції цього органу, зокрема на початкових етапах [47].

Агентство з фундаментальних прав ЄС на міжнародному рівні співпрацює з Радою ЄС, Верховним комісаром Організації Об'єднаних Націй з прав людини, Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з питань біженців, Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, а також з ОБСЄ та ООН

Починаючи з дати набуття чинності Маастрихтським договором у 1992 році, в Європейському Союзі було створено механізм захисту прав людини - омбудсмен ЄС. У всіх країнах підґрунтям функціонування цього інституту є демократичні принципи, які покладені в основу їх функціонування та забезпечують можливість ефективного захисту та охорони прав людини від будь-яких порушень, що мають місце у кожній країні[9]. Цей факт пояснює поширення та авторитет цього інституту.

Європейський омбудсмен, якого обирає Європейський парламент, має повноваження приймати скарги від будь-якого громадянина Союзу або будь-якої фізичної або юридичної особи, яка проживає або має свою зареєстровану адресу в державі-члені стосовно випадків недбалості у діяльності установ, органів, офісів або агенцій ЄС, за винятком Суду Європейського Союзу, що діє у своїй судовій ролі [2]. Він або вона перевірятимуть такі скарги та звітують про них.

Відповідно до своїх обов'язків, омбудсмен проводить дослідження у разі, якщо він вбачає підстави для цього, як на власну ініціативу, так і на основі скарг, що надійшли до нього безпосередньо або через депутата Європейського парламенту, за винятком випадків, коли згадані факти були або є предметом судових процедур. Якщо омбудсмен встановлює випадки недбалості, то він направляє цю справу до установи, органу, офісу або агенції, що має термін у три місяці для повідомлення йому своїх поглядів. Омбудсмен потім надсилає звіт Європейському парламенту та установі, органу, офісу або агенції, що стосується цієї справи[9]. Особа, яка подала скаргу, буде проінформована про результати таких досліджень.

Крім цього, омбудсмен повинен подавати щорічний звіт до Європейського парламенту щодо результатів своїх розслідувань.

Омбудсмен обирається після кожних виборів до Європейського парламенту на термін його повноважень.

Омбудсмен повністю незалежний у виконанні своїх обов'язків. Під час виконання своїх обов'язків він не шукає і не отримує інструкцій від жодного уряду, інституції, органу, офісу чи організації[29].

Основним виконавчим органом Європейського Союзу є Комісія Європейського Союзу, яка має функцію дізнаватися про протиправні дії та застосовувати штрафні санкції в разі порушення країною-учасницею вимог, встановлених установчими нормативно-правовими актами ЄС, включаючи правові акти, що стосуються прав людини[1]. Особлива увага приділяється факту вчинення протиправних дій, без урахування їх передумов.

Важливою частиною цього процесу є право фізичних та юридичних осіб звертатися до Комісії стосовно протиправних дій, вчинених країною-учасницею. Інструмент захисту прав людини, який застосовується Комісією, є дієвим і поєднує в собі інформаційну та представницьку функції, а також функції, пов'язані з дізнанням та ухваленням рішень. Відсутність функції накладення штрафних санкцій компенсується можливістю подати позов до

Суду Європейського Союзу, до юрисдикції якого входить ухвалення рішень, вимоги якого зобов'язана виконати країна-порушник певного права [1].

На початковому етапі свого існування Європейський Союз був економічним і політичним об'єднанням, яке не мало конкретних повноважень у галузі захисту прав людини. Проте з часом права людини стали невід'ємною складовою програм ЄС, який стрімко розвивається [26].

У листопаді 1993 року набула чинності Маастрихтська угода про поглиблення та розширення європейської інтеграції, що змінила назву співтовариства на Європейський Союз. ЄС є міждержавною організацією, створеною на основі міжнародного договору. Головною метою діяльності ЄС, як і його попередника, є співробітництво в соціально-економічній сфері. Однак, у Договорі про Європейський Союз були сформульовані "умови вступу до ЄС", в яких зазначалося, що майбутня держава-учасниця повинна мати діючу систему захисту основних прав і свобод і бути учасницею Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод, ухваленої Радою Європи в 1950 році[32]. З цього моменту захист прав людини став одним з основних напрямів політики та діяльності ЄС.

Система Європейського Союзу володіє досконалим інституційним механізмом, включаючи забезпечення дотримання прав людини і основних свобод. Суд ЄС, серед семи основних органів ЄС, займає провідну позицію у захисті прав і свобод людини. Юрисдикція Суду є обов'язковою для держав-членів, а його склад складається з суддів і генеральних адвокатів. Судді та генеральні адвокати призначаються за згодою урядів на шість років і можуть бути переобрані. Суд розташовується в Люксембурзі [48].

Система Європейського Союзу раніше критикувалась за відсутність конкретної конвенції про права людини і основні свободи в її рамках. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод не обмежується лише 28 державами-членами ЄС, а також охоплює інші європейські країни та Туреччину.

Проте 7 грудня 2000 року на засіданні Європейської ради була прийнята Хартія основних прав Європейського Союзу, що стала спробою заповнити цю правову прогалину. Хартія була підписана керівниками Європейського парламенту, Ради і Єврокомісії, але не потребувала підписання та ратифікації державами, не була міжнародним договором і не мала юридично обов'язкового характеру. Хартія розглядалась як політичний документ, що надавав основу для створення єдиної національної нормативної бази та права Європейського Союзу.[69]. В подальшому Хартію основних прав Європейського Союзу включили до проекту Конституції для Європи, а після невдалої спроби її прийняття вона стала складовою Лісабонського договору 2007 року. Головним документом ЄС став Лісабонський договір, а Хартія, як його невід'ємна частина, набула юридичної сили з 1 грудня 2009 року. Таким чином, Європейський Союз отримав правовий документ, що містить найбільш повний перелік громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав осіб, які працюють в Європейському Союзі, і розроблений світовим співтовариством [72].

На сьогоднішній день важливу роль у сприянні та захисті прав людини на європейському рівні відіграє Рада Європи - політична міжурядова організація, що об'єднує 47 держав-членів. Захист прав людини та основних свобод є головною сферою діяльності Ради Європи від її створення. Основою її діяльності є Статут, прийнятий 3 серпня 1949 року, де в преамбулі зазначено, що духовні й моральні цінності, які є спільною спадщиною народів держав-членів, є основою особистої й політичної свободи, а також принципу верховенства права, на яких ґрунтується істинна демократія [26].

Органи Ради Європи, що активно займаються захистом прав людини, включають:

Комітет міністрів є вищим органом управління Ради Європи, який складається з міністрів закордонних справ держав-членів або їх постійних представників, які зазвичай збираються у Страсбурзі. Крім того, у комітеті можуть брати участь інші члени урядів [47]. Комітет має ряд важливих

функцій, зокрема, він приймає висновки у формі рекомендацій для урядів щодо розглядуваних питань, підготовляє проекти конвенцій та угод для ухвалення, а також здійснює контроль за виконанням рішень Європейського суду з прав людини.

Парламентська асамблея Ради Європи є консультативним органом, складається з представників кожної держави-члена, які обираються з парламентського складу своїх країн. Важливо, щоб національна делегація включала представників всіх політичних партій, що мають представництво в парламенті. Асамблея діє як консультативний орган і надає рекомендації та висновки Комітету міністрів. Хоча Комітет не зобов'язаний враховувати ці рекомендації, він може прийняти їх до уваги. Крім того, асамблея може приймати резолюції, які використовуються як інструмент для розвитку власних поглядів та політики [2].

Європейський суд з прав людини є постійним органом Ради Європи, його завданням є розгляд міждержавних справ і індивідуальних скарг, що стосуються порушень статей Конвенції про захист прав людини і основних свобод з боку держав-учасниць Конвенції [7].

У рамках Європейської системи захисту прав людини виконується роль Комісара Ради Європи з прав людини (далі - Комісар). На 104-й сесії Комітету міністрів Ради Європи, що відбулася 7 травня 1999 року у Будапешті, була прийнята Резолюція (99) 50 про утворення посади Комісара з прав людини Ради Європи. Цей новий інститут став незалежною посадовою особою, чия основна мета полягає у сприянні повазі до прав людини та їх забезпеченні в країнах-членах Ради Європи[47].

В пункті (е) статті 3 Резолюції міститься важлива положення, згідно з яким Комісар має виявляти можливі недоліки в законодавстві та практиці держав-членів щодо дотримання прав людини, як ці права визначені в документах Ради Європи.[10]. Він сприяє ефективній реалізації цих стандартів державами-членами і, за їх згодою, допомагає їм у виправленні виявлених недоліків.

Згідно з пунктом (f) статті 3 Резолюції, у випадках, які Комісар вважає відповідними, він подає звіт Комітету міністрів або Парламентській асамблеї та Комітету міністрів щодо конкретних питань. Згідно з пунктом (h), він також подає щорічний звіт Комітету міністрів та Парламентській асамблеї. [10]. Прикладом такої діяльності може бути Звіт Комісара Ради Європи з прав людини Т. Хаммарберга про його візит до України з 19 по 26 листопада 2011 року. Важливо відзначити, що, по-перше, Комісар має ініціативу щодо аналізу законодавства та практики держав-членів Ради Європи з питань прав людини, що відрізняє його повноваження від Європейського суду з прав людини. Суд починає розгляд справ лише після отримання звернення щодо порушення прав людини. По-друге, Європейський суд з прав людини не проводить оцінку національних нормативних актів. Згідно з Конвенцією про захист прав людини і основних свобод, Суд приймає рішення лише щодо того, чи порушувала держава право або свободу згідно зі своїми зобов'язаннями за Конвенцією [15].

Однак, Резолюція (99)50, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи, встановлює деякі обмеження та умови для діяльності Комісара. Зокрема, згідно з пунктом 2 статті 1 Резолюції (99) 50, Комісар повинен поважати свої повноваження та виконувати функції, які відрізняються від контрольних органів, створених згідно з Конвенцією про захист прав людини і основних свобод або іншими договорами про права людини Ради Європи. Крім того, Комісар Ради Європи з прав людини не має повноважень розглядати індивідуальні скарги[10].

Можливість для Комісара розглядати скарги фізичних осіб могла б забезпечити швидку реакцію на порушення прав людини. Однак автори Резолюції були обережні, щоб не підривати існуючу систему, оскільки у випадку порушення прав або свободи жертві такого порушення надається право звернутися до Європейського суду з прав людини. Зокрема, з введенням Протоколу № 11 до Конвенції, фізичні особи отримали прямий доступ до цього суду[40].

Таким чином, створення посади Комісара Ради Європи з прав людини представляє собою важливу можливість для зміцнення системного підходу до заохочення та захисту прав людини в межах Ради Європи. Ефективність роботи Комісара значною мірою залежить від готовності держав співпрацювати з ним, а також від політичної волі цих держав і їх рішучості поліпшувати ситуацію з дотриманням прав людини в регіоні.

РОЗДІЛ 2

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ І ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЦІННІСТЬ ЄС

2.1. Формування системи захисту прав людини в Європейському Союзі

Уперше принцип захисту прав людини у праві Європейських Співтовариств був визнаний Судом ЄС у справі 29/69 Stauder [1970], коли Суд ЄС розглядав вимогу особи, яка отримувала соціальну допомогу, щодо скасування обов'язкового вказування її особистих даних (ім'я та адреса) на купоні, що використовувався для отримання продуктів за пільговими цінами. У своєму рішенні Суд ЄС встановив, що рішення Комісії 1969 року, яке дозволяло державам-членам встановлювати пільгові ціни для певних соціальних категорій населення, не порушувало основні права людини, що охороняються Судом ЄС та закріплені у загальних принципах права Європейських Співтовариств.

Таким чином, справа стосувалася не порушення прав людини з боку інститутів об'єднання, а потреби внесення змін до внутрішнього законодавства, що регулює користування пільгами. Вимога щодо вказування персональних даних на купоні, яка порушувала права людини, не була необхідною[34].

З часом в Європі стали формуватися дві незалежні системи захисту прав людини - в межах Ради Європи і Європейського Союзу (ЄС). Проте ці системи були неповними і, до певної міри, фрагментарними, оскільки на початкових етапах їх розвитку основний акцент був зроблений на економічні права. З посиленням європейської інтеграції в політичній, юридичній та внутрішній сферах почали з'являтися рішення судів держав-членів ЄС, де частково відмовлялись визнавати примат права ЄС над внутрішнім законодавством щодо прав і свобод людини. Це змусило держави-члени та органи Співтовариств приділити більше уваги питанням захисту прав людини.

Поступово почали з'являтися нормативні документи, в яких намагалися визначити основні права і свободи людини в рамках Європейських Співтовариств. Серед них значну роль відіграють Європейська соціальна хартія 1961 року, Декларація основних прав і свобод 1989 року, Хартія основних соціальних прав працівників 1989 року та інші.

Одним із важливих кроків у визнанні прав людини як складової права Європейських Співтовариств було ухвалення Єдиного європейського акта в 1986 році. В його преамбулі зазначалося посилення на Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод 1950 року (ЄКПЛ) як основний нормативний документ для забезпечення демократичних цінностей у Європі.

Європейський Союз визнає Європейську конвенцію 1950 року, але не є підписантом цієї конвенції, тому вона не є частиною права Європейського Союзу. Виникає певна конкуренція між Радою Європи і ЄС у питанні захисту прав людини, хоча ЄС не претендує на головну роль у цьому питанні. Суд

ЄС висловив свою протидію приєднанню до Європейської конвенції без змін до установчих документів щодо європейської інтеграції. Ця позиція була підтримана, оскільки таке приєднання передбачало застосування норм конвенції без урахування специфіки самого Європейського Союзу та його правових актів. [51]. Також на це мало вплив те, що Європейська конвенція 1950 року не містила детальний перелік соціальних, економічних та культурних прав, які були визначені в іншому нормативному акті Ради Європи - Європейській соціальній хартії 1961 року, яка була переглянута у 1996 році. На той момент Суд ЄС не підпорядковував свою юрисдикцію Європейському суду з прав людини, оскільки громадяни ЄС мали можливість звертатись до судових органів ЄС та Європейської конвенції 1950 року для захисту своїх прав. Але виникала колізія, оскільки виникало питання, чий рішення має пріоритет у вирішенні справи. З часом це питання було вирішено завдяки підписанню Лісабонських угод і Хартії Європейського Союзу основних прав у 2007 році. Проте до підписання Лісабонських угод було зроблено кроки для розділення компетенцій між Європейським судом з прав людини і Судом ЄС, дозволяючи особам, які перебувають на території ЄС, оскаржувати нормативні акти інституцій ЄС, які порушують їхні права, в Європейському суді з прав людини, враховуючи гарантії, надані Європейською конвенцією 1950 року [48].

Тобто, у межах ЄС існують три системи судів, які забезпечують захист гарантованих прав особистості:

Національні суди та трибунали держав-членів відповідають за вирішення справ, де порушником є фізична або юридична особа. У разі необхідності, ці суди можуть звернутися до Суду Співтовариства.

Суди ЄС, зокрема Суд Співтовариства та Трибунал першої інстанції, розглядають справи, пов'язані з порушенням ЄС або його органами. Рішення Трибуналу може бути оскаржено у Суді Співтовариства.

Європейський суд з прав людини вирішує ситуації, коли особа постраждала від дій наднаціональних інститутів ЄС. У випадку дій держав, спочатку потрібно звернутися до національних судів.

Позасудовий захист включає:

- Омбудсман, який розглядає скарги щодо порушення процедур управління інститутами та органами ЄС. Звернення до омбудсмана є одним із основних прав громадян ЄС та інших фізичних або юридичних осіб, проживаючих на території ЄС. Національні омбудсмани розглядають скарги на органи та посадових осіб держав-членів.
- Органи контролю спеціальної компетенції, такі як Європейський Контролер захисту даних та загальний контрольний орган в рамках Європолу, вирішують скарги фізичних та юридичних осіб на порушення їх окремих прав, зокрема в сфері інформації.
- Комісія, як головний виконавчий орган ЄС, здійснює захист загальних інтересів ЄС та фізичних та юридичних осіб. Звернення до Комісії може призвести до розпочаття розслідування проти держав-членів (і у деяких випадках - проти підприємств). Результатом може бути скасування нормативного акта або припинення певної практики, включаючи бездіяльність, через порушення об'єктивного права ЄС та суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб, закріплених у нормах ЄС.
- Дипломатичні та консульські представництва забезпечують захист прав громадян ЄС за кордоном, на території третіх країн.

Все ж, Європейський Суд з прав людини, незважаючи на вагомість своєї мети, є виконавчим механізмом для гарантованої реалізації прав людини, які закріплені у Конвенції про захист прав людини і основні свободи. Конвенція була підписана всіма членами Ради Європи 4 листопада 1950 року в Римі і стала правовою основою створення Європейського Суду з прав

людини. Після ратифікації Конвенції Люксембургом 3 вересня 1953 року, вона набула чинності [7].

Щодо самої Конвенції, варто відзначити, що вона, можливо, єдиний міжнародний документ у сфері захисту прав людини, який має контрольний механізм (стаття 19 Конвенції).

Перше суттєве рішення Європейського Суду було прийняте в 1961 році, а першим рішенням на користь заявника стало рішення у справі "Neumeister проти Австрії" (Neumeister v. Austria), яке було прийняте 27 березня 1968 року (скарга № 1936/63).

Таким чином, регіональний європейський інститут захисту прав людини зазнав значного розвитку, закріплюючи та втілюючи універсальні міжнародно-правові принципи прав людини та їх реалізації через положення про основні права людини як особливої цінності та позитивний зобов'язання держави забезпечувати їх дотримання.

Таким чином, від моменту створення Конвенції до сьогоднішнього дня контрольний механізм пройшов довгий шлях від активної участі держав у судових процесах до встановлення незалежного контрольного механізму. Багато дослідників вважають, що процес створення такої важливої та фундаментальної галузі міжнародного права, як міжнародне право прав людини, був завершений саме з моменту створення Конвенції та її контрольного механізму.

2.2. Джерела правового регулювання захисту прав людини в Європейському Союзі

Встановлення стандартів прав людини призвело до появи мережі універсальних та регіональних договорів, які гарантують ці права та передбачають зобов'язання держав у цій сфері, а в окремих випадках також обов'язки недержавних суб'єктів.

Майже всі нормативні документи з прав людини посилаються на Загальну декларацію прав людини, яку прийняла Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року. Ця Декларація має рекомендаційний статус, але на її основі були укладені два обов'язкові для держав-членів ООН документи: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Деякі положення Декларації, підкріплені багаторічною практикою, набули статусу норм звичаєвого права [6].

Стандарти та принципи, заявлені у Загальній декларації прав людини, знайшли своє відображення в регіональних правових системах та законодавстві держав. Регіональні системи захисту прав людини досягли високого рівня ефективності і стали діючими механізмами, які реально впливають на поощрення та захист прав людини відповідних регіонів світу.

В основі правового регулювання захисту прав людини в Європейському Союзі знаходяться наступні джерела:

Хартія основних прав Європейського Союзу стала юридично обов'язковим документом з прийняттям Договору про Лісабон в 2009 році. Вона містить набір прав та свобод, що гарантуються в рамках Європейського Союзу, включаючи політичні, громадянські, економічні та соціальні права.

Структурні та змістовні особливості Хартії ЄС можна виділити з декількох аспектів. По-перше, значна більшість прав, які містяться в Хартії, належать до категорії "прав людини"[4]. Це означає, що знання про ці права є важливими для громадян України, які проживають у країнах ЄС або планують туди переїхати. По-друге, Хартія вносить суттєві нововведення до сучасного розуміння інституту прав людини. Деякі положення цього документа відображають нові підходи і перспективи щодо охорони та захисту прав та свобод людини. Тому аналіз Хартії ЄС має важливе значення для подальшого вдосконалення конституційно-правового механізму захисту прав людини та громадянина в Україні.

Хартія ЄС, як постійно підкреслюють її творці, виходить за межі правотворчого акта та ролі джерела права. Вона відображає загальні фундаментальні цінності, які є основою для структури цього документа: людська гідність, свобода, рівність та солідарність [8, с. 58]. Хартія переосмислює положення ЄКПЛ, надаючи пріоритет захисту гідності людини як основи загальнолюдських основних прав, свобод та цінностей, і це відображається в сучасній літературі [69].

Хартія основних прав Європейського Союзу (Хартія) є важливим джерелом захисту прав людини в ЄС Основні положення Хартії включають:

Громадянські права і свободи: Хартія визнає право на життя, гідність, особисту цілісність, свободу вираження, свободу думки, сумління та релігії, свободу зборів та об'єднання, право на захист даних і приватне життя, та інші громадянські права[4]. Соціальні та економічні права: Хартія включає право на працю, справедливі умови праці, соціальний захист, доступ до освіти та здоров'я, право на житло та екологічну безпеку.

Права юридичного захисту: Хартія гарантує право на справедливий судовий процес, презумпцію невинуватості, право на ефективні засоби правового захисту, право на об'єктивний та незалежний суд[4]. Загальні принципи: Хартія містить загальні принципи, такі як рівність перед законом, недискримінація, повага до приватного та сімейного життя, право на освіту та культурну різноманітність. Хартія має юридично зобов'язуючу силу для інституцій ЄС, включаючи Європейську Комісію, Європейський Суд та інші органи. Вона також має вплив на законодавство та рішення країн-членів ЄС, особливо у тих сферах, які підпадають під компетенцію ЄС[69].

Громадяни ЄС можуть посилатися на Хартію у судових справах, щоб захистити свої права. Крім того, Хартія встановлює стандарти, які мають враховуватися при розробці нового законодавства та політик ЄС, забезпечуючи їх відповідність правам людини.

Отже, Хартія основних прав Європейського Союзу є важливим юридичним інструментом, який забезпечує захист прав людини в ЄС та визначає стандарти для їх застосування.

Договір про Європейський Союз (Treaty on European Union): (ДЄС; також відомий як Маастрихтський договір). Раніше він був відомий як Договір про заснування Європейського Співтовариства (ДЕС). Договір визначає загальні принципи та цілі Європейського Союзу, включаючи забезпечення поваги до прав людини. Зокрема, стаття 2 Договору про Європейський Союз визначає цінності ЄС, включаючи повагу до прав людини, які є однією з основних цінностей Європейського Союзу[32].

Тобто, він включає кілька важливих положень, які сприяють захисту та зміцненню прав людини в контексті європейської інтеграції. Основні аспекти, пов'язані з правами людини в Маастрихтському договорі, включають наступне:

Загальні принципи: Маастрихтський договір визнає повагу до прав людини як одну з основних цінностей ЄС. Він закріплює зобов'язання ЄС поважати права людини, що є основою для розвитку політик та законодавства ЄС. Стаття 2: Ця стаття визначає цінності, на яких ґрунтується Європейський Союз, зокрема повагу до прав людини, свободи, демократію, рівність та правову державу. Стаття 3: Ця стаття визначає мету ЄС, включаючи забезпечення миру, свободи, безпеки, справедливості, соціального прогресу та захисту прав людини [32].

Європейська Хартія прав основних: Маастрихтський договір передбачає, що ЄС додасть свою підпис під Європейську Хартію прав основних. Ця хартія містить набір прав та свобод, які мають бути забезпечені в рамках ЄС. Європейська Конвенція про захист прав людини: Маастрихтський договір визнає значення Європейської Конвенції про захист прав людини як основного документа, що гарантує захист прав людини в Європі. Договір визначає, що країни-члени ЄС повинні бути підписниками Конвенції і поважати рішення Європейського Суду з прав людини. Стаття 6:

Вона встановлює, що ЄС ґрунтується на принципах Європейської Конвенції про захист прав людини, яка має бути підписана країнами-членами ЄС[63].

Процедура порушення: Договір передбачає механізми для забезпечення дотримання прав людини в країнах-членах ЄС. Якщо держава-член не дотримується принципів прав людини, можуть бути запроваджені процедури порушення, включаючи можливість покладання обмежень на її голосування. Стаття 7: Ця стаття передбачає, що у випадку системного та серйозного порушення принципів правової держави країна-член може бути позбавлена своїх голосувальних прав у Європейському Союзі [32]. Стаття 13 визначає, що ЄС може приймати необхідні заходи для боротьби з дискримінацією на підставі, зокрема, статі, раси, етнічного походження, релігії, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації. Стаття 21 передбачає, що кожна особа, яка має громадянство країни-члена ЄС, також є громадянином ЄС і має право на захист дипломатичної та консульської захисту.

Судовий контроль: Маастрихтський договір встановлює можливість звернення до Європейського Суду щодо порушень прав людини, включаючи можливість оскарження рішень органів ЄС. Стаття 47: Вона забезпечує доступ до справедливого суду та право на ефективні засоби правового захисту. Стаття 49а: Ця стаття визначає можливість створення Європейського Суду з прав людини, щоб розглядати скарги на порушення прав людини в рамках ЄС [32].

Зовнішні відносини: Договір передбачає, що ЄС просуває та захищає права людини не лише у своїх межах, але й у міжнародних відносинах. Це означає, що ЄС підтримує та сприяє розвитку міжнародного права людства та захисту прав людини. Стаття 49: передбачає, що будь-яка європейська країна, яка дотримується принципів свободи, демократії, правової держави та захисту прав людини, може подати заяву про членство в ЄС

Маастрихтський договір встановлює основи для захисту прав людини в ЄС та визнає їх як одну з основних цінностей ЄС [32]. Він надає правовий фундамент для розвитку політик, законодавства та механізмів контролю,

спрямованих на забезпечення поваги до прав людини в рамках ЄС та в його відносинах з іншими країнами.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Ця конвенція була прийнята в рамках Ради Європи, але з моменту набуття чинності Договору про Лісабон ЄС може приєднатися до неї як юридична особа. Конвенція гарантує широкий спектр прав і свобод, включаючи основні права на життя, свободу, правосуддя, та заборону на піддання катуванню чи недостойному поводженню [40].

Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПП) відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні захисту прав і свобод людини в Європі. Заклучена у 1950 році і створена відповідно до Ради Європи, ЄКПП стала однією з найвпливовіших міжнародних угод з прав людини. Її вплив необхідно розглядати з кількох перспектив.

По-перше, ЄКПП встановлює систему захисту прав людини шляхом створення Європейського суду з прав людини. Цей суд забезпечує можливість для громадян країн-учасниць подавати індивідуальні скарги щодо порушення їх прав, коли всі внутрішні засоби правового захисту були вичерпані. Суд вирішує справи згідно з положеннями Конвенції та його практикою робить важливі рішення, які впливають на національне законодавство та практику країн-членів [5].

По-друге, ЄКПП має значний вплив на правову культуру та стандарти в Європі. Вона визнає набір основоположних прав і свобод, які є невідчужуваними і недоторканими. Ці права, такі як право на життя, свободу думки, релігії, свободу слова, право на справедливий судовий процес та багато інших, стали цінностями, які визнаються і поважаються в країнах-членах Ради Європи. ЄКПП стимулює країни-члени приймати законодавство та розвивати практику, яка відповідає стандартам Конвенції, що сприяє зміцненню правової держави та захисту прав людини [47].

По-третє, ЄКПП має не тільки регіональний, але й глобальний вплив. Багато країн поза Європою, що не є членами Ради Європи, прийняли ЄКПП

або включили її положення до свого національного законодавства. Це свідчить про широкий і признаний вплив Конвенції як міжнародного стандарту захисту прав людини. Багато рішень Європейського суду з прав людини також мають вагомий вплив на міжнародний рівень та створюють прецеденти в галузі захисту прав людини в усьому світі.

Отже, ЄКПП виступає як важлива угода, яка гарантує захист прав і свобод людини в Європі. Вона сприяє створенню системи правового захисту та визначенню стандартів, які повинні дотримуватися країнами-членами Ради Європи. ЄКПП також має важливий вплив на формування правової культури та стандартів захисту прав людини не тільки в Європі, а й в усьому світі. Її значення полягає в забезпеченні захисту прав людини та зміцненні принципів правової держави в сучасному світі.

Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення та тлумачення, що надаються Європейським Судом з прав людини, також мають значний вплив на правове регулювання захисту прав людини в Європейському Союзі. Європейський Суд з прав людини розглядає скарги щодо порушень прав, які гарантуються Європейською конвенцією про захист прав людини, включаючи скарги проти дій органів ЄС та держав-членів ЄС [5]. У практиці Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) існує безліч кейсів, які вплинули на формування та розвиток захисту прав людини в Європі. Наведемо кілька конкретних прикладів таких кейсів:

Кейс "Ireland v. the United Kingdom" (1978): Цей кейс стосувався практики жорстокого поводження та покарань, включаючи побиття та катування, застосовуваних британськими силовими структурами під час конфлікту в Північній Ірландії. Суд визнав, що такі дії становлять порушення заборони на жорстоке, нелюдське або принижуюче поводження або покарання, яка гарантується Європейською конвенцією [14].

Кейс "Dudgeon v. the United Kingdom" (1981): Цей кейс стосувався криміналізації гомосексуалізму в Північній Ірландії. Суд вирішив, що така криміналізація порушує право на приватне та сімейне життя, зазначене в

статті 8 Конвенції. Цей кейс сприяв декриміналізації гомосексуальних відносин в Європі та розвитку прав і свобод ЛГБТ-спільноти [8].

Кейс "X and Others v. Austria" (2013): Цей кейс стосувався відмови визнання одного з партнерів одностатевого шлюбу за допомогою усиновлення, прийнятої в Австрії. Суд визнав, що така відмова порушує право на приватне та сімейне життя, а також право на недискримінацію. Цей кейс підкреслив важливість рівноправного визнання одностатевих партнерств [30].

Кейс "Plascu and Others v. Moldova and Russia" (2004): Цей кейс стосувався порушень прав людини в результаті конфлікту у придністровському регіоні Молдови. Суд визнав, що Росія несе відповідальність за дії своїх військових і адміністративних органів, які порушували права людини. Цей кейс наголосив на важливості дотримання прав людини під час конфліктів та залучення відповідальних сторін до обліку за їхні дії [12].

Ці кейси лише кілька прикладів з багатого спектру судових рішень, які сформували прецеденти та вплинули на захист прав людини в Європі. Кожен з них має значний вплив на розвиток правової системи та розуміння прав людини як у Європі, так і в усьому світі.

Рішення та рекомендації Європейської Комісії та Європейського Парламенту: Ці органи ЄС можуть приймати рішення та рекомендації, які стосуються захисту прав людини. Наприклад, вони можуть встановлювати стандарти для держав-членів щодо прав людини та приймати конкретні заходи для їх реалізації. Рекомендація Європейського Парламенту про боротьбу з дискримінацією на основі статі: У цій рекомендації Парламент закликав держави-члени ЄС вживати заходів для запобігання та боротьби з усіма формами дискримінації на основі статі. Вона підкреслює важливість забезпечення рівності між чоловіками та жінками і створення сприятливих умов для їхнього рівного участі у суспільстві [21].

Рішення Європейської Комісії щодо захисту даних: Комісія прийняла рішення про встановлення загального регулювання щодо захисту даних (GDPR), яке має на меті забезпечення конфіденційності та захисту персональних даних громадян. Це рішення визнає право людини на захист її приватного життя та особистих даних [31].

Рекомендація Європейського Парламенту щодо прав людини в міграційній політиці: Ця рекомендація відзначає важливість захисту прав людини в контексті міграції. Вона закликає держави-члени ЄС дотримуватись принципів недискримінації, права на притулок та чесного судового процесу для мігрантів та біженців [10]. Рішення Європейської Комісії про боротьбу з насильством щодо жінок: Комісія прийняла рішення про запровадження стратегії та дійових заходів для боротьби з насильством щодо жінок. Це рішення визнає необхідність захисту жінок від насильства та забезпечення їхньої безпеки та прав.[21].

Отже, рішення та рекомендації грають важливу роль у формуванні політики та законодавства ЄС, спрямованого на захист прав людини. Вони створюють стандарти, які держави-члени мають впроваджувати, що сприяє забезпеченню дотримання прав людини в Європі. Крім того, вони викликають обговорення та підвищують усвідомлення про важливість захисту прав людини та сприяють розвитку суспільства, що ґрунтується на принципах справедливості та рівності.

2.3. Роль Суду ЄС у процесі формування системи захисту прав людини в Європейському Союзі

На початкових етапах свого розвитку Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС) не вважало за необхідне займатися правами людини. Початковий договір, з якого виросло ЄЕС, був спрямований на створення спільного ринку, і в ньому не було прямого згадування про основні права. У цьому документі не було включених розділів, присвячених основним правам,

оскільки засновники Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) не вважали це необхідним у контексті договору, що передбачав переважно економічні зобов'язання. Європейська Конвенція про права людини та основні свободи (ЄКПЛ), звичайно ж, вже існувала, і, ймовірно, вважалось, що цього достатньо для забезпечення захисту прав людини в Європі [51].

Проте, з часом Суд ЄС розробив принципи прямого дії та пріоритету права ЄС, що викликало занепокоєння деяких національних судів. Вони висловлювали обурення можливими наслідками для національних конституційних цінностей, зокрема прав людини. Тому в 1974 році німецький і італійський конституційні суди прийняли рішення, що надавало їм право переглядати сумісність законодавства ЄС з національними конституційними принципами.

Це змусило Суд ЄС у своїй практиці визначити принцип поваги до основних прав людини, стверджуючи, що Засновницькі договори також захищають ті основні права, що впливають з конституційних традицій, спільних для держав-членів, як загальних принципів права Співтовариства (справа *Stauder* проти міста Ульм) [25]. Відтоді Суд ЄС визначив принцип поваги до основних прав людини і встановив, що Засновницькі договори ЄС також захищають основні права, впливаючи з конституційних традицій держав-членів. З розширенням компетенції ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ укладенням Маастрихтського та Амстердамського договорів, було забезпечено гарантії основних прав людини. Останнім кроком у цьому процесі було створення Хартії основних прав ЄС та її визнання як первинного правового документа разом з Лісабонським договором. Ці заходи спрямовані на забезпечення захисту основних прав в ЄС.

Под кінець 60-х років ХХ століття позиція Суду ЄС щодо визнання основних прав і свобод людини як чинного правового норми права Співтовариства пройшла еволюцію: починається поступове визнання сторони право посилатися на основні права людини у своїх позовах або скаргах як підстави для формулювання правових вимог. Так, у рішенні у справі "*Stauder*

проти міста Ульм" (1969 р.) Суд вперше заявив, що він буде захищати "основні права людини, що випливають з загальних принципів права Співтовариства", а також зазначив, що він скасує будь-яке рішення або акт органів ЄС, якщо вони суперечать фундаментальним правам людини [6]. У подальшому захист прав людини за рішеннями Суду ЄС стає загальним принципом права ЄС, якому повинно відповідати всі вторинне законодавство та дії органів і інститутів ЄС.

Становлення принципу захисту прав людини в праві європейських співтовариств почалося засновано на практиці Суду співтовариств, а потім розвивалося через договірні зобов'язання держав-членів.

У справі "Штаудер проти міста Ульм" Суд співтовариств вперше визначив, що в праві ЄС існує принцип дотримання прав людини (5, 1969, стор. 419, справа N 29/69 Stauder v Ulm). У своєму рішенні Суд зазначив, що "оскаржувана позиція у правовому акті "не містить нічого, що може порушити основні права людини... які захищаються Судом співтовариств".[25]. Далі, у справі "Інтернаціонале Гандельсгезельшафт" (5, 1970, стор. 1125, справа N 11/70, Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel), Суд співтовариств визнав, що "...шанування основних прав є неот'ємною частиною загальних принципів права, які захищаються Судом співтовариств. Захист таких прав, відповідно до конституційних традицій, спільних для держав-членів, повинен забезпечуватися в рамках структур і цілей Співтовариства". Цим самим захист прав людини закріпився в праві Співтовариства як загальний принцип права.

Пізніше було встановлено: а) тлумачення права ЄС (а також його впровадження в національне право) не повинно суперечити загальним принципам права ЄС, включаючи принцип захисту прав людини; б) посилення на загальний принцип права дає можливість державі-члену або окремій особі оскаржити дії, що приймаються Співтовариством, або вимагати скасування або визнання недійсними нормативного акта, що

прийнятий органами ЄС (ст. 173, 184, 177 або 179 Договору про ЄС), а також оскаржити бездіяльність цих органів (ст. 175 або 179 Договору про ЄС); в) порушення загального принципу права Співтовариства державою-членом ЄС, що впроваджує право Співтовариства, є достатньою підставою для оскарження такого правового або адміністративного акта; г) порушення прав людини можна посилатися у випадку подання позову проти Співтовариства про компенсацію позауговорних збитків (ст. 215(2) Договору про ЄС) (8, стор. 61, 62).

Справа "Інтернаціонале Гандельсгезельшафт" також відображало причини, з яких Суд співтовариств створював новий загальний принцип права. Перед тим, як потрапити до Суду співтовариств, ця справа розглядалася національним судом ФРН, який встановив, що оспорюваний Регламент ЄС порушує ряд принципів конституції ФРН. Тому згідно зі статтею 177 Договору про ЄС було затребувано попереднє рішення Суду співтовариств. Згідно з цією статтею, якщо національний суд держави-члена вирішує, що для ухвалення рішення по справі необхідна тлумачення засновницьких договорів або нормативних актів ЄС, він має право звернутися до Суду співтовариств з проханням висунути таке запитання шляхом попереднього рішення. Суд співтовариств відмовився визнавати протиріччя такого акта ЄС національному конституційному праву держави-члена ЄС як основу позову щодо законності правового акта Співтовариства. Однак у попередньому рішенні Суд співтовариств все ж зазначив необхідність дотримання прав людини, щоб не давати приводу до порушення єдинообразного застосування права ЄС та принципу його верховенства як основи правового порядку Співтовариства. Проте Конституційний суд ФРН при ухваленні рішення по справі "Інтернаціонале Гандельсгезельшафт" підтвердив, що він не відмовиться захищати основні права людини, закріплені в Конституції ФРН, навіть у випадку конфлікту з правом ЄС (9, стор. 375, 376). Це було принциповим рішенням, оскільки в справі було встановлено, що законодавство ФРН у розглянутому випадку не порушувало

конституційні права позивача. Рішення було обгрунтоване, зокрема, тим, що право Співтовариства не містить чіткого переліку основних прав людини.

Проте, подальші розгляди справ Конституційним судом ФРН привели до відмови від таких застережень щодо принципу верховенства права ЄС. Суд вирішив більше не перевіряти відповідність законодавства Співтовариства основним конституційним правам за умови, що Суд співтовариства продовжуватиме належним чином захищати основи права і свободи людини. Подібні заяви були зроблені і Конституційним судом Італії.

Посилання Суду співтовариства на конституції держав-членів як на джерело принципу захисту прав людини викликало питання щодо кількості держав-членів, у конституціях яких має бути закріплено це і інше право людини, щоб воно входило в зміст загального принципу права ЄС. Існують два підходи до цього питання: або право ЄС захищає лише загальне право, яке є спільним для всіх держав-членів, або ж будь-яке право, що міститься в конституції будь-якої держави-члена, має бути захищене. Практика Суду співтовариства не була однозначною[13].

Наприклад, у справі "Штатсанвальт Фрайбург проти Келлера" Суд співтовариства відмовився визнати нормативний акт ЄС незаконним на підставі його суперечності конституції однієї держави. Із цього випливає, що для встановлення наявності принципу права за загальним правилом необхідно наявність певного права в більш ніж одній конституції. У рішенні по справі "Хехст АГ проти Комісії" встановлено, що якщо в конституціях держав-членів певні права захищаються у різній мірі або різними способами, Суд співтовариства повинен знайти те загальне право, яке буде захищатися ним як загальний принцип права. Наприклад, у цій справі було встановлено, що захищається недоторканність житла фізичної особи, а не приміщень офісу компанії, щодо захисту яких існували значні розходження в національному законодавстві[11]. Принцип захисту прав людини далі розвивався у справі «Дж. Ноулд КГ проти Комісії» (5, 1974, стор. 491, справа N 4/73 J. Nold KG < Commission), де Суд Співтовариства встановив, що окрім конституцій

держав-членів, джерелом цього принципу є "міжнародні договори про захист прав людини, що визнаються або підписані державами-членами"[11].

Одним із найважливіших таких договорів є Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі - ЄКПЛС), яку підписали всі держави-члени Європейського Союзу. У справі Суду Співтовариства було використано ЄКПЛС у багатьох випадках, коли подавалися позови, засновані на загальному принципі права захисту основних прав людини. Наприклад, у справі «R v Kirk» (5, 1984, стор. 2689) порушувалося питання відсутності зворотної сили кримінального закону (стаття 7 ЄКПЛС 23); у справі «Jonston v Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary»[18] (5, 1986, стор. 1651) розглядалося право на судовий розгляд справи (стаття 6 ЄКПЛС); у справі «Hoechst AG v Commission» (5, 1989, стор. 2859) піднімалося питання права на повагу до особистого та сімейного життя, житла та таємниці листування (стаття 8 ЄКПЛС)[11]; у справі «Hauer v Land Rheinland-Pfalz» (5, 1979, стор. 3727) обговорювалося право на володіння власністю (Перший протокол до ЄКПЛС).

Також були випадки використання інших міжнародних договорів, таких як Європейська соціальна хартія 1961 року та Конвенція МОТ 111 1958 року.

Практика застосування Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛС) в Суді Співтовариства дозволяє вважати, що можна посилатися на порушення будь-якої норми ЄКПЛС, якщо спір стосується питання, що підпадає під дію права Європейського Союзу (ЄС). Однак, хоча Суд Співтовариства не є прямо зв'язаним положеннями ЄКПЛС згідно зі статтею F(2) Договору про Європейський Союз, він опосередковано застосовує норми ЄКПЛС. У рішенні справи "Джонстон проти Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary" Суд Співтовариства зазначив, що "принципи, на яких ґрунтується Конвенція, повинні враховуватися у праві Співтовариства"[18].

У практиці Суду Співтовариства не було посилань на прецедентне право Європейського суду з прав людини відносно застосування ЄКПЛС. Однак відзначалося, що відсутність прецедентів ЄКПЛС з певного питання не означає його відсутності (наприклад, справа N 222/84 Johnston проти Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary). Взаємодія норм ЄКПЛС та права ЄС також виявляється на рівні національних судів.[18]. Наприклад, при розгляді спорів у Суді Співтовариства щодо законності дій урядів Великобританії та Ірландії виконання зобов'язань перед Співтовариством, врахування гарантій прав людини, передбачених ЄКПЛС, є обов'язковим через загальний принцип права ЄС щодо захисту прав людини, навіть якщо ці норми не інкорпоровані в національне законодавство.

Проте захист прав людини в ЄС на основі спільних принципів права має свої обмеження і має бути сумісним зі структурою та цілями Співтовариства. Крім того, Суд Співтовариства не є спеціалізованим судом з прав людини, але він оцінює відповідність актів Співтовариства стандартам прав людини в контексті права ЄС, а не національних конституцій. Тому він приймає аргументи, що ґрунтуються на правах людини, якщо вони стосуються економічної діяльності Союзу. Наприклад, у справі "Костянтинідіс проти міста Альтенштайг" Суд Співтовариства розглядав лише вимоги, які стосувалися економічних прав позивача[5].

Затвердження захисту основних прав людини в праві ЄС відбувалося шляхом прийняття правових актів різними органами Співтовариства на основі положень, розроблених Судом Співтовариства. Серед найважливіших документів можна відзначити спільну декларацію, підписану 5 квітня 1977 року Європейським парламентом, Радою Міністрів та Комісією європейських спільнот, в якій зазначається важливість захисту прав людини та зобов'язання цих органів дотримуватися його при здійсненні своїх повноважень у досягненні цілей європейських співтовариств. Декларація 1989 року також містить перелік основних прав і свобод, що захищаються в Європейському Союзі.

У 1979 році Комісія європейських спільнот порушила питання про приєднання Співтовариства до ЄКПЛ. Пізніше це питання також висував Європейський парламент, Рада Міністрів та інші органи ЄС. Однак в доповіді від 28 березня 1996 року Суд Співтовариства вирішив, що Співтовариство не має права укласти угоду про приєднання до ЄКПЛ, оскільки це призвело б до фактичної зміни Договору про ЄС. Проте питання продовжує активно обговорюватись.

РОЗДІЛ 3

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

3.1. Захист прав людини в рамках Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом

Будь-яка європейська держава, яка дотримується принципів свободи, демократії, поваги до прав людини та верховенства права, має можливість звернутися до Європейського Союзу з проханням про членство. Це зазначено в статтях 6 та 49 Договору про Європейський Союз[32]. Критерії, які держави повинні відповідати для набуття членства в ЄС, відомі як Копенгагенські критерії і були прийняті на засіданні Європейської Ради в Копенгагені у 1993 році.

Згідно з Копенгагенськими критеріями, держава-кандидат повинна мати стабільні державні інститути, які гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини та захист прав меншин. Держави, які прагнуть вступити до ЄС, повинні закріпити ці принципи не лише у своїх конституціях, але й втілювати їх у практичне життя суспільства. [50]. Конституції цих держав-кандидатів мають гарантувати демократичні свободи, такі як політичний плюралізм, свободу слова, свободу совісті та віросповідання. Вони також мають встановлювати демократичні інститути, незалежні судові органи та інші органи влади, які сприяють нормальному функціонуванню державних установ, проведенню вільних і справедливих виборів та іншим демократичним процесам[48].

Перш ніж аналізувати переваги в сфері забезпечення прав людини, які Україна здобудла після підписання Угоди про асоціацію з ЄС, варто згадати про програму Східного партнерства. Ця програма є складовою зовнішньої політики Європейського Союзу і об'єднує 28 країн-членів ЄС разом із шістьма країнами Східної Європи, а саме Україною, Молдовою, Грузією,

Азербайджаном, Білоруссю та Вірменією. (Починаючи з червня 2021 року, Білорусь була відсторонена від участі у програмі "Східного партнерства".)Ця ініціатива була затверджена на Празькому саміті Східного партнерства 7 травня 2009 року. Східне партнерство передбачає можливість оновлення договірно-правової бази відносин між ЄС та країнами-партнерами шляхом заміни угод про партнерство та співробітництво на угоди про асоціацію, створення поглиблених та всеохопних зон вільної торгівлі (ПВ ЗВТ), лібералізацію візового режиму між ЄС та партнерськими країнами та інші заходи [62].

Запровадження Східного партнерства було обумовлено необхідністю розмежування зовнішньополітичних підходів ЄС до його відносин з південними та східними сусідами. Раніше в Європейській політиці сусідства ці країни розглядалися за єдиними критеріями. Для України це стало позитивним кроком, оскільки східні сусіди є європейськими державами та мають можливість претендувати на членство в ЄС.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є обширним документом, що регулює широкий спектр економічного та політичного співробітництва між Україною та ЄС[67]. Цей документ налічує понад тисячу сторінок і охоплює різноманітні аспекти, починаючи від детального регулювання міжнародної торгівлі і закінчуючи співпрацею в галузі юстиції, охорони навколишнього середовища, цивільних, космічних досліджень і туризму.

Україна стала повноправним членом Ради Європи 9 листопада 1995 року і приєдналася до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКППС). Ратифікація ЄКППС Верховною Радою 17 липня 1997 року зробила Конвенцію обов'язковою для України, визнавши юрисдикцію Європейського суду над своєю територією. Це призвело до впровадження механізму гармонізації правової системи України з нормами і стандартами Ради Європи.

Наближення національної системи захисту прав людини до європейських стандартів дало всім особам, які підпадають під юрисдикцію України, право звернутися до Європейського суду у випадку порушення Конвенції українською державою, її органами або посадовими особами. Це право гарантується статтею 55 Конституції України, яка надає можливість особі звернутися за захистом своїх порушених прав до судових установ міжнародних організацій після вичерпання національних засобів захисту.

Згідно зі статтями 34 і 35 ЄКПДС, Європейський суд приймає заяви (скарги) від окремих заявників, груп осіб і неурядових організацій, а також від окремих держав щодо порушень Конвенції країнами, що визнали юрисдикцію Європейського суду [52].

Європейський Союз, пропонуючи своїм партнерам укладення Угоди про асоціацію, надає найглибший рівень співпраці, який він може запропонувати третім країнам. Розмір та складність змісту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС підтверджують широко поширену думку, що при вступі в силу ця Угода може послужити основою та орієнтиром для реалізації всебічних та системних політичних, соціально-економічних, правових та інституційних реформ в Україні. Таким чином, повне втілення Угоди забезпечить невідворотність європейської інтеграції України та підтвердить остаточність вибору європейської моделі суспільного та економічного розвитку, зробленого українськими громадянами[56].

Історія укладання Угоди почалася у березні 2007 року, коли розпочалися переговори між Україною та Європейським Союзом з метою укладення нової посиленої угоди, що замінила Угоду про партнерство та співробітництво.

Протягом періоду з 2007 по 2012 роки відбулися 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію та 18 раундів переговорів щодо розділу, який стосується створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. На Саміті Україна-ЄС, який відбувся 19 грудня 2011 року, було оголошено про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Ця Угода є більш масштабною порівняно з попередніми угодами, які ЄС укладав з іншими країнами Центральної та Східної Європи. 1 вересня 2017 року Угода про асоціацію набула повної чинності [53].

Укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (надалі - Угода про асоціацію) встановлює новий, вищий рівень взаємодії між сторонами, як у сфері розвитку громадянського суспільства, так і у інших галузях співробітництва з акцентом на активізацію громадської участі та досягнення основних цілей угоди. Основною метою Угоди про асоціацію є консолідація демократичних реформ, зокрема реформування судової системи, забезпечення поваги до верховенства права і прав людини, прозорості та демократичної відповідальності, а також зміцнення участі громадян у прийнятті публічних рішень в Україні.

Укладаючи Угоду про асоціацію, Європейський Союз, Європейське Співтовариство з атомної енергії і їхні держави-члени встановлюють новий формат відносин з Україною, оснований на принципах "політичної асоціації та економічної інтеграції". Ця Угода є стратегічним орієнтиром для системних реформ в Україні. Починаючи застосування Угоди з Україною, ЄС розпочав процес укладання нового типу угод про асоціацію з сусідніми країнами, які охоплюють широкий спектр питань взаємного інтересу та пропонують поглиблену співпрацю на основі принципу обумовленості. Ця Угода є унікальним двостороннім документом, що виходить за рамки попередніх угод про асоціацію, які ЄС укладав з країнами Центральної та Східної Європи. Угоду можна розглядати як важливий крок на шляху до подальшого укладання договору про вступ до ЄС. За своїм обсягом і тематичним охопленням, ця Угода є найбільшим міжнародно-правовим документом в історії України та найбільшим міжнародним договором, укладеним ЄС з третьою країною.

Значення Угоди про асоціацію для України можна розглядати з двох напрямків: по-перше, поступової інтеграції України до ЄС, а по-друге, стратегії розвитку самої України. Термін "асоціація" в міжнародному праві

означає залучення держави до участі в міжнародній організації, проте у Євросоюзі не існує асоційованого членства. Угода про асоціацію з третьою країною не надає їй прав та обов'язків держави-члена ЄС. Тому слід використовувати терміни "асоційована країна" та "відносини асоціації" замість "асоційоване членство". Угода про асоціацію є особливим договором у системі Європейського Союзу і укладається згідно зі статтею 217 Договору про функціонування ЄС. У разі укладання угоди про асоціацію з європейською державою, її можна трактувати як підготовку до вступу в ЄС згідно зі статтею 49 Договору про Європейський Союз.

Угоди про асоціацію мають багато учасників з боку ЄС: Європейський Союз, Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом) та 28 держав-членів ЄС. Угоди про асоціацію не передбачають "особливих привілеїв та можливостей, що притаманні членству в ЄС", але дозволяють асоційованій країні брати участь у реалізації завдань ЄС. Вони також можуть мати пряму дію, що дає можливість фізичним і юридичним особам отримувати захист своїх прав в судових органах держав-членів ЄС і судах ЄС. ЄС залишається на позиції, що Угода про асоціацію з Україною не передбачає майбутнього членства, але також не виключає його. Угода має інтеграційний характер у економічній сфері, оскільки після її імплементації Україна інтегрується во внутрішній ринок ЄС і зближується з виконанням критеріїв членства в Євросоюзі. Термін "політична асоціація" у контексті угод про асоціацію означає створення особливих відносин на основі спільних цінностей, цілей та завдань, визначених в установчих договорах ЄС [48].

У 2020 році Уряд України досяг значних результатів у виконанні Угоди про асоціацію Україна-ЄС. Протягом 6 років була розроблена система реалізації та моніторингу Угоди, великий обсяг європейського законодавства був адаптований, а також встановлений інтенсивний діалог з ЄС на різних рівнях, включаючи питання, що не охоплені Угодою.

На сьогоднішній день Україна та Європейський Союз мають міцне політичне та економічне партнерство з взаємною підтримкою. З 11 червня

2017 року українським громадянам надано безвізовий режим з ЄС. Також варто зазначити, що у 2020 році Україна долучилася до більш як 90% заяв ЄС про міжнародні події та підходи до їх вирішення. У той же час Європейський Союз продовжує застосовувати санкції проти Росії через її агресію на Донбасі та окупацію Кримського півострова.

Тобто можна сказати, що майже всі сфери охоплені євроінтеграційними процесами, що свідчить про розширення порядку денного Україна-ЄС з кожним роком[38].

У Преамбулі викладено найзначущіші аспекти взаємовідносин між ЄС і Україною, зокрема прагнення до тісних і стійких відносин. Незважаючи на те, що Преамбула має необов'язковий вступний характер, вона містить важливі посилання на спільні цінності та встановлює загальні засади всієї Угоди.

Преамбула також включає наступні елементи:

— Визнання спільних цінностей, якими керується ЄС, таких як демократія, повага до прав і основних свобод людини, а також верховенство права, які також визнаються Україною.

— Визнання України як європейської держави, яка має спільну історію та спільні цінності з країнами-членами ЄС.

— Підтримка євроінтеграційних зусиль України. ЄС вітає європейський вибір України і її зобов'язання побудувати стійку демократію та ринкову економіку.

— Визнання залежності політичної асоціації та економічної інтеграції України з ЄС від реалізації Угоди про асоціацію, а також успіхів України у дотриманні спільних цінностей та наближенні до ЄС у політичному, економічному та правовому планах.

У Розділі I Асоціації між ЄС та Україною визначаються загальні принципи, які створять основу для внутрішніх і зовнішніх процедур, включаючи захист прав людини. Ці принципи включають: Дотримання принципів демократії, прав і свобод людини, а також верховенства права. Це

означає, що обидві сторони зобов'язуються визнавати і захищати основні права і свободи своїх громадян, зокрема свободу слова, свободу зборів, право на справедливий судовий процес і багато інших. Забезпечення дотримання принципів суверенності та територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності [47].

Це означає, що країни зобов'язуються поважати територіальну цілісність одна одної і невтручатися во внутрішні справи і суверенність інших країн. Крім того, угода визначає боротьбу з розповсюдженням зброї масового знищення як один з пріоритетних аспектів співробітництва.

3.2. Вплив принципів і цінностей Європейського Союзу у сфері захисту прав людини на законодавство України

Україна, як правова держава з орієнтацією на вступ до Європейського Союзу, має враховувати основні правові цінності, що вже визнані людством. Реформування правової системи України є важливим елементом цього процесу, оскільки його успішність визначатиметься відповідністю національного законодавства європейським нормам. Європейські цінності, зокрема загальнолюдські принципи права, відіграють ключову роль у цих зусиллях. Гармонізація правової системи України з міжнародними стандартами, зокрема європейськими, сприятиме загальному розвитку країни і покращенню правового регулювання. Тому на сьогоднішній день важливо прагнути закріплення принципів, норм і цінностей європейської цивілізації.

Вступ України до європейської спільноти стимулював розвиток внутрішнього законодавства, зокрема у сфері захисту прав людини та основних свобод. Україна використовує законодавчий досвід Європи і правозастосовну практику Ради Європи, які ґрунтуються на важливих конвенціях, таких як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, переглянута Європейська соціальна хартія і Європейська хартія місцевого самоврядування. Ці документи сприяють встановленню в Україні

принципів верховенства права, універсальності прав людини та механізмів захисту, зокрема через Європейський суд з прав людини.

Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод у 1997 році, що відзначило початок нового етапу правового розвитку і реформування в країні. Головна мета цього етапу полягає у наближенні національної правової системи до європейських стандартів шляхом впровадження європейських правових цінностей, які вже знайшли своє практичне втілення у прецедентному праві Європейського Суду. Цей процес передбачає адаптацію та впровадження європейських правових принципів і норм в українській юридичній системі.

Захист прав людини є однією з найважливіших проблем українського суспільства. Для досягнення конституційної мети розвитку та зміцнення демократичної держави необхідно закріплювати невідчужувані права і свободи людини в суспільній свідомості і соціальній практиці, а також законодавчо гарантувати їх. Забезпечення ефективності законодавства з огляду на захист фундаментальних прав, зокрема в контексті євроінтеграційних прагнень України, є необхідним завданням.

Прийняття Конституції України у 1996 році визначило зобов'язання держави захищати права і свободи людини та громадянина. Згідно зі статтею 3 Основного Закону, права і свободи людини та їх гарантії визначають характер та спрямованість діяльності держави. Європейський Союз, відповідно до своїх цілей та принципів, закріплених у своїх установчих договорах, надає велике значення повазі та захисту прав людини. Будь-яка європейська країна, що відповідає принципам свободи, демократії, повазі до прав людини та основних свобод, а також верховенству права, може подати заяву про членство в Європейському Союзі згідно зі статтями 6 та 49 Договору про Європейський Союз [45],

Питання захисту прав людини завжди мали важливе значення у відносинах між Європейським Союзом і Україною. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх

державами-членами 1994 року визначала, що повага до демократичних принципів та прав людини, як відображено, зокрема, у Хельсінкському Заключному акті та Паризькій Хартії для нової Європи, а також принципів ринкової економіки, включаючи ті, що були проголошені в документах Боннської Конференції НБСЄ, є основою внутрішньої та зовнішньої політики сторін та є суттєвим елементом їх партнерства і цієї угоди[65].

Тому, під час побудови правової держави та формування громадянського суспільства в Україні, надзвичайно важливим завданням є створення та закріплення юридичного режиму, який би гарантував повну та безперешкодну реалізацію прав і свобод людини та громадянина.

За словами Н. В. Червінської, прийняттям Закону "Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини" Україна зробила значний крок уперед на шляху до наближення до європейських стандартів. Цей закон встановлює процедуру виконання рішень Суду в Україні. Варто зазначити, що серед інших держав-учасниць Конвенції аналогічного законодавчого акту немає. [72].

«Станом на 31.12.2022 Україна займала третє місце серед держав – членів Ради Європи за кількістю справ, які перебували на розгляді в Європейському суді. Зокрема, до Європейського суду надійшло загалом 74 650 справ проти держав – сторін Конвенції, з них 10 400 справ – проти України, що складає 13,9 % від загальної кількості справ. У 2021 році частка справ проти України складала 16,2 % від загальної кількості справ, які перебували на розгляді у Європейському суді.» [74].

Цей факт може свідчити про можливу недостатню ефективність правової системи в Україні. Однак, важливо зазначити, що забезпечення громадянам права на звернення до Європейського суду, відсутність перешкод з боку держави і реальне виконання його рішень свідчать про те, що правова політика держави спрямована на підвищення ефективності правової системи і впровадження європейських принципів в українській правовій системі.

У 2022 році, серед скарг, які надійшли на розгляд, заявники основною проблемою відзначали системні та структурні проблеми, що були встановлені Європейським судом у своїх рішеннях проти України. Ці проблеми включали:

- надмірну тривалість цивільних і кримінальних проваджень;
- неадекватні умови утримання осіб, що перебувають в установах передварного ув'язнення або виконання покарань, а також під час перевезень, і недостатню медичну допомогу цим особам;

- відсутність ефективних засобів юридичного захисту для скарг на умови тримання під вартою та надмірну тривалість проваджень, які не передбачені законодавством;

- недоліки законодавства, пов'язані з неможливістю скорочення покарання у вигляді довічного ув'язнення;

- недоліки законодавства та практики державних органів, що призводять до незаконного, неправомірного тримання особи під вартою без належних законних підстав;

- недоліки законодавства та судової практики, які перешкоджають заявникам отримати компенсацію за незаконне застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

- недоліки законодавства та судової практики, що порушують право на мирне володіння майном шляхом незаконного втручання.

- недотримання державою свого обов'язку з проведення ефективного розслідування випадків замахів на життя, порушуючи право особи на життя згідно зі статтею 2 Конвенції;

- незаконне утримання заявників без достатніх підстав для можливої втечі з метою ухилення від кримінальної відповідальності;

- порушення презумпції невинуватості через публікацію високопосадовою особою правоохоронного органу в соціальній мережі, яка заявник вважав констатацією його вини в злочині;

- розголошення деталей досудового розслідування, що порушує презумпцію невинуватості;
- порушення права на повагу до приватного життя і репутації заявника;
- недотримання обов'язку держави щодо захисту права на мирне володіння майном і відсутність відшкодування шкоди, завданої терористичним актом, у законодавстві;
- порушення прав на повагу до приватного і сімейного життя та заборону дискримінації у зв'язку з проведенням конкурсу до Верховного Суду, де порушувалися процедурні вимоги та відбувалися неправомірні дії Вищої кваліфікаційної комісії суддів;
- тривале відсторонення особи від виконання суддівських обов'язків, що порушує право на ефективний засіб правового захисту.

Таким чином, Україна стикається з питанням необхідності поліпшення системи захисту прав людини, оскільки дотримання прав та свобод людини є одним з критеріїв для вступу до Європейського Союзу. Аналіз ефективності законодавства передбачає попереднє вивчення понять "цінності", "вплив європейських цінностей на ефективність законодавства" та інших аспектів. Європейські цінності відіграють важливу роль у законодавстві України, але потрібні додаткові зусилля для реалізації їх потенціалу. Система чинного законодавства повинна відповідати європейським цінностям, інакше її доведеться скасовувати або вдосконалювати. Ефективність законодавства також залежить від внутрішнього переконання індивіда у правоті законів, що потребує врахування соціально-психологічних та культурно-історичних аспектів суспільства. Україна прагне відповідати європейським стандартам інтеграції, [63] що вимагає приведення вітчизняного законодавства у відповідність до них. Міжнародне співробітництво може бути ефективним лише при наявності взаємної довіри і спільних цінностей, що ґрунтуються на однакових стандартах і законах [74].

З метою покращення роботи щодо захисту та забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, Президентом України було затверджено Національну стратегію у сфері прав людини Указом від 25 серпня 2015 року. Ця стратегія має на меті об'єднання суспільства навколо спільного розуміння значущості прав і свобод людини, які гарантуються на основі рівності та відсутності дискримінації.

На підставі Національної стратегії у сфері прав людини, Кабінет Міністрів України затвердив План дій для її виконання Розпорядженням від 25 листопада 2015 року під номером 1393-р. Досягнення, які варто відзначити у реалізації цього плану, включають наступні:

Ухвалення Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" та внесення змін до Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу України [68]. Ці законодавчі акти мають на меті створення ефективних механізмів запобігання та протидії насильству над жінками та домашньому насильству, відповідно до положень Стамбульської конвенції, яку підтримує Рада Європи [43, 42].

Ухвалення Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2021 року. Ця програма враховує пріоритети і принципи, встановлені Радою Європи у стратегії щодо гендерної рівності.

Реалізація Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на період 2016-2020 років, спрямованої на покращення взаємодії влади з організаціями громадянського суспільства, зокрема щодо захисту прав і свобод людини [52].

Створення Координаційної ради для сприяння розвитку громадянського суспільства як консультативного органу при Президентові України.

Створення та підтримка реєстру внутрішньо переміщених осіб як єдиної інформаційної бази даних.

Утворення інституту Урядового уповноваженого з питань гендерної політики.

З метою поліпшення захисту прав і свобод людини в Україні, Президент України 24 березня 2021 року підписав Указ № 119/2021, яким була затверджена нова Національна стратегія у сфері прав людини.

Національна стратегія включає 27 стратегічних напрямків, таких як: забезпечення права на життя, запобігання катуванням і жорсткому поводженню, забезпечення справедливого суду, свободи мирних зібрань та об'єднань, протидія дискримінації, рівність прав жінок і чоловіків, протидія домашньому насильству, захист прав корінних народів і національних меншин, прав дитини, екологічні права, права ветеранів, які брали участь у відсічі агресії Росії в Україні, права внутрішньо переміщених осіб та осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України та багато інших.

Можна сказати, що ефективна реалізація Національної стратегії у сфері прав людини в Україні має багато переваг. Вона сприятиме прогресу виконання міжнародних договорів, зокрема Угоди про асоціацію з Європейським Союзом і Європейським співтовариством з атомної енергії, а також досягненню Цілей сталого розвитку України до 2030 року. Крім того, це сприятиме покращенню позицій України в міжнародних рейтингах з прав людини[71].

Одним з головних результатів реалізації Національної стратегії буде впровадження системного підходу до забезпечення прав і свобод людини. Це передбачає узгодженість дій органів державної влади, місцевого самоврядування, громадського суспільства та бізнесу в цьому напрямі. Крім того, буде створений ефективний механізм для реалізації та захисту прав і свобод людини.

Урядом був затверджений План дій на 2021–2023 роки з метою ефективного реалізації Національної стратегії. Проте, важливо зауважити, що цей План дій не охоплює всі аспекти стратегічних напрямків Національної стратегії в повній мірі. Оскільки Національна стратегія є безстроковим

стратегічним документом держави, а План дій має обмежений строк дії (лише на 3 роки). У майбутньому очікується його періодичне оновлення кожні 3 роки з урахуванням ситуації з правами людини в Україні [54].

У період другої половини 2021 – 2022 років виконання Угоди про асоціацію не відзначилося значним прогресом. Протягом півтора року загальний прогрес у виконанні Угоди зросли лише на 6%. Щодо досконалого виконання, тобто повного виконання всіх зобов'язань, спостерігалось зростання на 4,8%[53].

Повільне зростання прогресу було обумовлено не небажанням впроваджувати реформи, а складною воєнною ситуацією в державному управлінні. Війна мала подвійний негативний вплив на реформи. По-перше, ресурси державного апарату були спрямовані на вирішення викликів, які виникли через російську агресію. Це включало побудову системи військового захисту, розв'язання гуманітарних проблем, роботу з державним апаратом, проведення переговорів щодо надання військової та гуманітарної підтримки і т.д.

По-друге, війна спричинила значні руйнування у багатьох секторах, де проводилися євроінтеграційні реформи з 2016 року. Увага була сконцентрована на збереженні існуючого потенціалу, а не на реалізації подальших реформ. Промисловість та енергетичний сектор зазнали значних руйнувань, аграрний сектор втратив третину своїх активів, а інфраструктурні об'єкти також були пошкоджені. Проблемою також стало виїзд кваліфікованих кадрів за кордон або їх призов для військової служби.

У зв'язку з воєнним станом держава фактично припинила виконання деяких своїх функцій, включаючи:

- Припинення заходів державного ринкового нагляду.
- Призупинення застосування більшості закупівельних процедур, передбачених законами про публічні закупівлі та оборонні закупівлі, за винятком процедури відкритих торгів.
- Призупинення нагляду за державною допомогою.

У період з липня 2021 року до кінця 2022 року було прийнято кілька законів і підзаконних актів, спрямованих на гармонізацію українського законодавства з законодавством ЄС у сфері захисту прав людини, протидії дискримінації, запобігання катуванню та обліку постраждалих внаслідок агресії Росії.

Одним із найважливіших досягнень цього періоду стала ратифікація Верховною Радою Стамбульської конвенції, яка спрямована на боротьбу з домашнім насильством[42]. Крім цього, протягом моніторингового періоду було ухвалено закон «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України». Цей закон передбачає створення Єдиного реєстру таких осіб, а також вдосконалення нормативно-правової бази системи Custody Records, спрямованої на протидію катуванню та жорстокому поводженню, і нормативно-правової бази системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму [38].

Владні структури та громадянське суспільство продовжують працювати над проблематикою приведення терміну «катування» у відповідність з міжнародними стандартами. Закон України «Про національні меншини (спільноти) України», прийнятий 13 грудня 2022 року під номером 2827-IX, набуде чинності з 1 липня 2023 року.

Цей вступ також підтвердив зобов'язання України відносно поваги та захисту прав людини, приймаючи на себе ряд міжнародно-правових зобов'язань. Зокрема, ратифікація Україною в 1997 році Конвенції про захист прав і основних свобод людини з визнанням юрисдикції Європейського суду з прав людини займає важливе місце серед цих зобов'язань перед Радою Європи [38].

Тобто, повага до демократичних цінностей, верховенство права та захист прав людини є визначальними принципами, відображеними у ключових документах, пов'язаних з інтеграцією України до європейського простору.

ВИСНОВКИ

У рамках дипломної роботи було проведено дослідження забезпечення прав людини як основоположної цінності Європейського Союзу. В результаті роботи було виявлено та проаналізовано принципи і цінності, які лежать в основі Європейського Союзу, а також досліджено механізми інституційного забезпечення прав людини в ЄС.

Таким чином у першому розділі було з'ясовано, що становлення основоположних цінностей Європейського Союзу було довгим та складним процесом, що почалося ще в епоху Європейського Просвітництва. Цінності, такі як повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, були сформульовані видатними мислителями того часу. Упродовж історії ЄС ці цінності стали основою правової бази та політики Союзу. Сьогодні фундаментальні цінності Європейського Союзу залишаються невід'ємною частиною функціонування Союзу. Вони визначаються в статті 2 Лісабонського договору та Хартії фундаментальних прав ЄС. Ці цінності покликані забезпечувати повагу до прав та свобод кожної людини, забезпечувати рівність, справедливість, солідарність та толерантність в європейському суспільстві.

Застосування класифікації основоположних цінностей Європейського Союзу дозволило чітко визначити основні принципи, такі як демократія, права людини, свобода, рівність, правова держава та соціальна справедливість. Ці цінності формують основу європейської інтеграції та визначаються різноманітними правовими актами, що становлять правову основу ЄС. Також було визначено, що інституційний механізм Європейського Союзу у сфері забезпечення прав людини є складним та розгалуженим. Він включає різні органи та механізми, що співпрацюють для захисту та просування прав людини в Європейському Союзі. Наприклад, одним з ключових органів є Європейський Суд з прав людини, який

розглядає скарги громадян та організацій на порушення їх прав державами-членами Європейського Союзу. Європейська Комісія та Європейський Парламент також мають значний вплив на захист прав людини в Європейському Союзі. Вони співпрацюють у процесі прийняття законодавства та політики, що стосуються прав людини, та здійснюють нагляд за його виконанням.

Дослідження підтвердило, що захист прав людини є важливою складовою європейської інтеграції. Європейський Союз розробив систему захисту прав людини, яка включає різноманітні джерела правового регулювання, зокрема Європейську конвенцію з прав людини та Статут Європейського суду з прав людини. Суд ЄС відіграє важливу роль у забезпеченні та захисті прав людини в ЄС.

У другому розділі було показано, що система захисту прав людини в Європейському Союзі сформувалася через поступове розвиток та інтеграцію європейських країн. Створення системи почалося з включення гарантій прав людини у первинні документи ЄС, такі як Договори. Далі, Європейська конвенція про захист прав людини стала основним джерелом захисту прав людини в ЄС, що підкреслює важливість співробітництва з Європейським судом з прав людини. Також було розглянуто основні джерела правового регулювання захисту прав людини в Європейському Союзі. Ці джерела включають Європейську конвенцію про захист прав людини, Договори ЄС, Хартію фундаментальних прав ЄС та рішення Європейського суду з прав людини. Вони встановлюють стандарти захисту прав людини, які зобов'язують країни-члени ЄС. Крім цього, ми зробили висновок, що Суд ЄС відіграє важливу роль у формуванні системи захисту прав людини в Європейському Союзі. Він має компетенцію розглядати справи, пов'язані з правами людини, та вирішувати їх відповідно до європейських законів. Рішення Суду ЄС є обов'язковими для країн-членів ЄС і впливають на формування і розвиток системи захисту прав людини в ЄС.

В той час як у третьому розділі детально аналізується захист прав людини, передбачений Угодою про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Ця Угода встановлює механізми співпраці між Україною та ЄС у сфері захисту прав людини, включаючи створення спільних органів, забезпечення правової гармонізації та розробку спільних стратегій. В свою чергу, співпраця сприяє покращенню захисту прав людини в Україні та сприяє її інтеграції в європейські стандарти. Також у цьому розділі розглядається вплив принципів і цінностей Європейського Союзу, зокрема захисту прав людини, на законодавство України. При підписанні Угоди про Асоціацію, Україна зобов'язалася приймати та виконувати стандарти ЄС у сфері прав людини. Це призводить до гармонізації законодавства України з європейськими нормами та створює сприятливе середовище для захисту прав людини в Україні.

Отже, третій розв'язок дипломної роботи показує, що співпраця України з Європейським Союзом у сфері захисту прав людини, зокрема через Угоду про Асоціацію, сприяє покращенню захисту прав людини в Україні та впливає на гармонізацію законодавства України з європейськими стандартами.

Аналізуючи співпрацю України з Європейським Союзом у сфері захисту прав людини, було встановлено, що Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом впливає на розвиток та удосконалення законодавства України з питань прав людини. Принципи та цінності ЄС стають важливим джерелом нормативного регулювання українського законодавства, сприяючи змінам у сфері захисту прав людини.

Отримані результати дослідження мають велике значення як для науки, так і для практики. Розв'язання проблеми забезпечення прав людини як основоположної цінності Європейського Союзу є актуальним завданням, особливо у контексті української європейської інтеграції. Дослідження виявило прогалини та виклики у сфері захисту прав людини, які потребують подальшого наукового та практичного вдосконалення.

З метою наукового використання отриманих результатів, рекомендується подальше дослідження в галузі забезпечення прав людини в Європейському Союзі та Україні. Зокрема, важливо зосередитися на удосконаленні механізмів захисту прав людини, активній участі України у європейських ініціативах та співпраці з європейськими партнерами. Крім того, рекомендується залучення більшої кількості українських вчених до вивчення даної проблеми та забезпечення активної партисипації громадськості у процесі захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. About the European Commission: Departments and executive agencies. The official page of the European Commission.– URL: https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies_en
2. About the European Parliament. The official site of European Parliament. – Access mode : <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en>
3. Aims and values European Union. European Union. The official page of European Union. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_en
4. Application of the Charter of Fundamental Rights of the European Union URL: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/2/2001/EN/2-2001-380-EN-3-0.Pdf>.
5. Christos Konstantinidis v Stadt Altensteig - Standesamt and Landratsamt Calw - Ordnungsamt. 1993.Case 168/91. Judgment of the Court . European Court of Human Rights. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:61991CJ0168>
6. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Rome, 4.XI.1950. Council of Europe URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
7. Council of Europe. The official page of Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal>
8. Dudgeon v. the United Kingdom (1981). Case 7525/76. Judgment of the Court: European Court of Human Rights. URL: https://www.hrdp.org/files/2013/09/09/CASE_OF_DUDGEON_v._THE_UNITE_D_KINGDOM_.pdf

9. European Ombudsman. Treaty basis. The official page of the European Union. URL: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/legal-basis/treaties/en>

10. European Parliament resolution of 19 May 2021 on human rights protection and the EU external migration policy (2020/2116(INI)). Official Journal of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021IP0242&from=EN>

11. Hoechst AG v Commission of the European Communities 1989. Case 46/87. Judgment of the Court. European Court of Human Rights. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61987CJ0046>

12. Ilascu and Others v. Moldova and Russia (2004). Case 48787/99. Judgment of the Court: European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-61886%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-61886%22]})

13. Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. Case 11/70, Judgment of the Court. European Court of Human Rights. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61970CJ0011>

14. Ireland v. the United Kingdom (1978). Case 5310/71. Judgment of the Court: European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:\[%22001-57506%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:[%22001-57506%22]%7D)

15. J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v Commission of the European Communities. 1974. Case 4/73. Judgment of the Court European Court of Human Rights. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61973CJ0004>

16. Janis, Mark W., Richard S. Kay, and Anthony Wilfred Bradley. European human rights law: text and materials. Oxford University Press, USA, 2008.

17. Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit. European Commission -European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_09_78

18. Jonston v Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary 1986. Case 222/84. Judgment of the Court. European Court of Human Rights. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61984CJ0222>

19. Liselotte Hauer v Land Rheinland-Pfalz. 1979. Case 44/79. Judgment of the Court: European Court of Human Rights. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:61979CJ0044>

20. Neumeister v. Austria 1968. Case 1936/63. Judgment of the Court: European Court of Human Rights. URL: <https://cambodia.ohchr.org/sites/default/files/echrsource/Neumeister%20v.%20Austria%20%5B27%20Jun%201968%5D%20%5BEN%5D.pdf>

21. Plamen Akaliyski, Christian Welzel & Josef Hien (2022) A community of shared values? Dimensions and dynamics of cultural integration in the European Union, Journal of European Integration, 44:4, 569-590, DOI: [10.1080/07036337.2021.1956915](https://doi.org/10.1080/07036337.2021.1956915)

22. Principles, countries, history European Union. The official page of European Union. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history_en

23. Regina v Kent Kirk 1984. Case 63/83. Judgment of the Court. European Court of Human Rights. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61983CJ0063>

24. Staatsanwaltschaft Freiburg v Franz Keller. Case 234/85, Judgment of the Court. European Court of Human Rights. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-234/85>

25. Stauder v.. City of Ulm (1969), Case 29/69, ECR 419. Judgment of the Court. European Court of Human Rights URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61969CJ0029>

26. The Council of Europe: guardian of Human Rights, Democracy and the Rule of Law for 700 million citizens - Portal - www.coe.int. Official page. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/home>

27. The Court of Justice of the European Union. The official page of European Union. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/court-justice-european-union-cjeu_en

28. The official page of ICRC. Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal. London, 8 August 1945. The official site of ICRC. URL: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/350?OpenDocument>

29. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. OJ C 306, 17.12.2007, p. 1–271. URL: <http://data.europa.eu/eli/treaty/lis/sign>

30. Treaty on the Functioning of the European Union, art. 228, 2012 O.J. (C 326) 47 (ex art. 195 TEC). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/es-na-zahisti-prav-lyudini.html>

31. X and Others v. Austria (2013). Case 19010/07. Judgment of the Court: European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-7427%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-7427%22]})

32. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради "Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних" від 24 жовтня 1995 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242#Text

33. Договір про Європейський Союз; Договір, Міжнародний документ від 07.02.1992. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029

34. ЄС на захисті прав людини. Юридична Газета Online. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/es-na-zahisti-prav-lyudini.html>

35. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

36. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (за 2015-2020 роки) Офіційний сайт Міністерства юстиції України URL: <https://minjust.gov.ua/m/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asotsiatsiyu>

37. Квасницька, М. О. (2016). Співпраця України з Європейським Союзом у сфері захисту прав людини Вісник Волинського університету імені Лесі Українки, 1(2), 154-158 URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/17190/1/154-158.pdf>

38. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Європейський Суд з прав людини. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/konventsiya-pro-zahist-prav-lyudini-i-osnovopolojnih-svobod-ta-evropeyskiy-sud-z-prav-lyudini> (дата звернення: 11.06.2023).

39. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція): запитання та відповіді. URL: <https://rm.coe.int/istanbul-convention-questionsand-answers-ukrainian/1680944874>

40. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

41. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

42. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

43. Лісабонські консолідовані договори про європейський Союз і функціонування європейського Союзу . Право європейського Союзу : підруч. за ред. В. І. Муравйова. Київ, 2011. С. 527–691.

44. М. Кузьо, Р. Хорольський, Д. Черніков Угода про асоціацію між Україною та ЄС: зміст та імплементація // ГО

“Лабораторія законодавчих ініціатив“. Київ, 2015 URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/1.pdf>

45. Магдій, М.С. Захист прав людини в Європейському Союзі. Diss. ВНТУ, 2018.

46. Мельник О.Г. механізм захисту фундаментальних прав людини у Європейському союзі: нормативні та правові гарантії забезпечення //Юридичний науковий електронний журнал - 4/2022. С 40-44 URL: http://lsej.org.ua/4_2022/8.pdf

47. Микуляк В. Асоціація України з ЄС: як це працює Юридична Газета // 08 травня 2018 р., №18 (620)//-с12,13

48. Міхель Д. О. Копенгагенські критерії як чинники розбудови демократичних процесів та наближеності до європейського рівня життя в Україні Наукові праці. Політологія. 2010. Випуск 137. Том 149. С.153–157

49. Муравйов, В. І., О. В. Святун. Організаційно-правовий механізм захисту прав людини в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин 117 (1) (2013): 3-16.

50. Національна стратегія у сфері прав людини. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/natsionalna-strategiya-u-sferi-prav-lyudini-6757>

51. Оцінка досягнення цілей угоди про асоціацію між Україною та ЄС URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/review_of_achievement_of_euua_aa_objectives_ukr_0.pdf

52. План дій на 2021–2023 роки з метою ефективною реалізації Національної стратегії. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.06.2021 р. № 756-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756-2021-p#Text>

53. Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Другі юридичні читання : матеріали Всеукраїнської

дистанційної наук. конф. (26 квітня 2019 р., м. Одеса). Одеса : Фенікс, 2019. С. 80–83.

54. Про Євроінтеграцію простими словами. Державна регуляторна служба України. URL: <https://www.drs.gov.ua/yevrointegratsiya/pro-yevrointegratsiyu-prostymy-slovamy/>

55. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

56. Про Засади державної політики України в галузі прав людини : Постанова Верхов. Ради України від 17.06.1999 р. № 757-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-14#Text>

57. Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року : Постанова Каб. Міністрів України від 11.04.2018 р. № 273 : станом на 26 верес. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-п#Text>

58. Про національні меншини (спільноти) України : Закон України від 13.12.2022 р. № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>

59. Про портал. Євроінтеграційний Портал. URL: <https://eu-ua.org/pro-portal>

60. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950р., Першого протоколу та Протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997р., № 475/97-ВР

61. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України. Закон України від 26.01.2022 р. № 2010-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text>

62. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

63. Саракуца М.О. Інституційні гарантії прав людини в Європейському Союзі. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.-Одеса. 2019. С.80-82

64. Східне партнерство. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/evropejska-integraciya/shidne-partnerstvo>

65. Толкачова, Н.Б. Система захисту прав людини в Європейському Союзі. Часопис Київського університету права (2009).

66. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/eurointegration/ugoda_ukr_es

67. Угода про асоціацію, Європейський Союз, Європейське Співтовариство з атомної енергії Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 р. : станом на 25 жовт. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

68. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 1994 р // Україна — європейський Союз : зібрання міжнародних догово- рів та інших документів (1991–2009) / за заг. ред. С. О. Камишева (кер. групи) та ін. — К., 2010.— С. 31–75.

69. Україна та Угода про асоціацію: моніторинг виконання 2014 — 2022 ГО «Український центр європейської політики». 2023 URL: https://ucerp.org.ua/wpcontent/uploads/2023/05/final_report_aa_ucerp_2023_ukr-2.pdf

70. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. URL: <http://www.nsj.gov.ua/ua/science/prints/890/-208> с.

71. Хартія основних прав Європейського Союзу : [пер. А. Пендак] Ніццький договір та розширення Європейського Союзу. Київ, 2001. 124 с.

72. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників. Європейське співтовариство. 09.12.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044#Text

73. Червінська, Н. В.. Ефективність законодавства та захист прав людини у контексті європейських цінностей. Альманах права. Ціннісноправові засади сучасних інтеграційних процесів в Україні,- 2015. с-367-372. URL: <http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-6-2015.pdf#page=367>

74. Шубіна, І. О. Основні цінності Європейського Союзу, зміст і значення для вступу нових держав// Наукові праці Одеської національної академії. Одеса: Юрид.літ., 2012.С 652-654. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3706/Shubina.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

75. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах європейського Суду з прав людини у 2022 році Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/31/20230331153828-89.pdf>